

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

15de jaargang nr. 2

15 maart 1986

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermliden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Het Stapelhuis aan het Handelsdok.	64
Inventaire archéologique : Het Pakhuis.	86
Het Militair Hospitaal.	90
Onze Gentse Keukenrubriek.	105
De Geschiedenis van de Vijt-Borluutfundatie en het Lam Gods.	108
Vraag en Antwoord.	112
Puzzel 1985.	113
Verschenen.	122
Bibliografie.	123
Lezers schrijven ons.	124

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecarrese : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amandsberg - Gent.

HET STAPELHUIS AAN HET HANDELSDOK

Wat vooraf ging

Toen in 1792 de Coupure werd gegraven, had men dringend behoefte aan een plaats om de goederen op te slaan. In 1779 bouwde men daartoe “den Keizerlijken Entrepot” aan het groot bassin op de Coupure, voorzien van “eene Wippe” of kraan. (Fig. 1)

Toen op 27 augustus 1840 een koninklijk besluit verscheen dat te Gent een algemene stapelplaats van “vrijen wederuytvoer” diende ingericht te worden, dacht men eerst aan het beluik der gewezen priorij der Augustinessen van St.-Agnete (1) als tijdelijk onderkomen. Daar de stad binnen de twee jaar jaar een nieuw entrepot moest bouwen en hogergenoemde priorij niet beschikbaar was, nam men zijn toevlucht tot de oude “Keizerlijken Entrepot” op de Coupure. Daarin zouden de koopwaren welke per spoor of per schip aankwamen voorlopig opgeborgen en dan naar andere landen opnieuw vrij uitgevoerd worden zonder inkomrechten te betalen.

Na de afwerking van het nieuwe stapelhuis aan het dok geraakte het Keizerlijk Entrepot in onbruik. In 1852 werd het eerste deel ervan afgebroken en vervangen door het blindenhuis of Instituut Van Caeneghem; de rest verdween in 1865. De “Wippe” of loskraan werd in 1885 verkocht.

De stad groeit

De dokwijk, begrensd door de Dampoortstraat, Ham en Dok-zuid kwam tot stand in de periode 1859-70. (Fig. 2) Loodrecht op de Warandestraat en de Zondernaamstraat werden er verschillende straten getrokken die de

Fig. 1.
De Coupure met den Keizerlijken Entrepot.

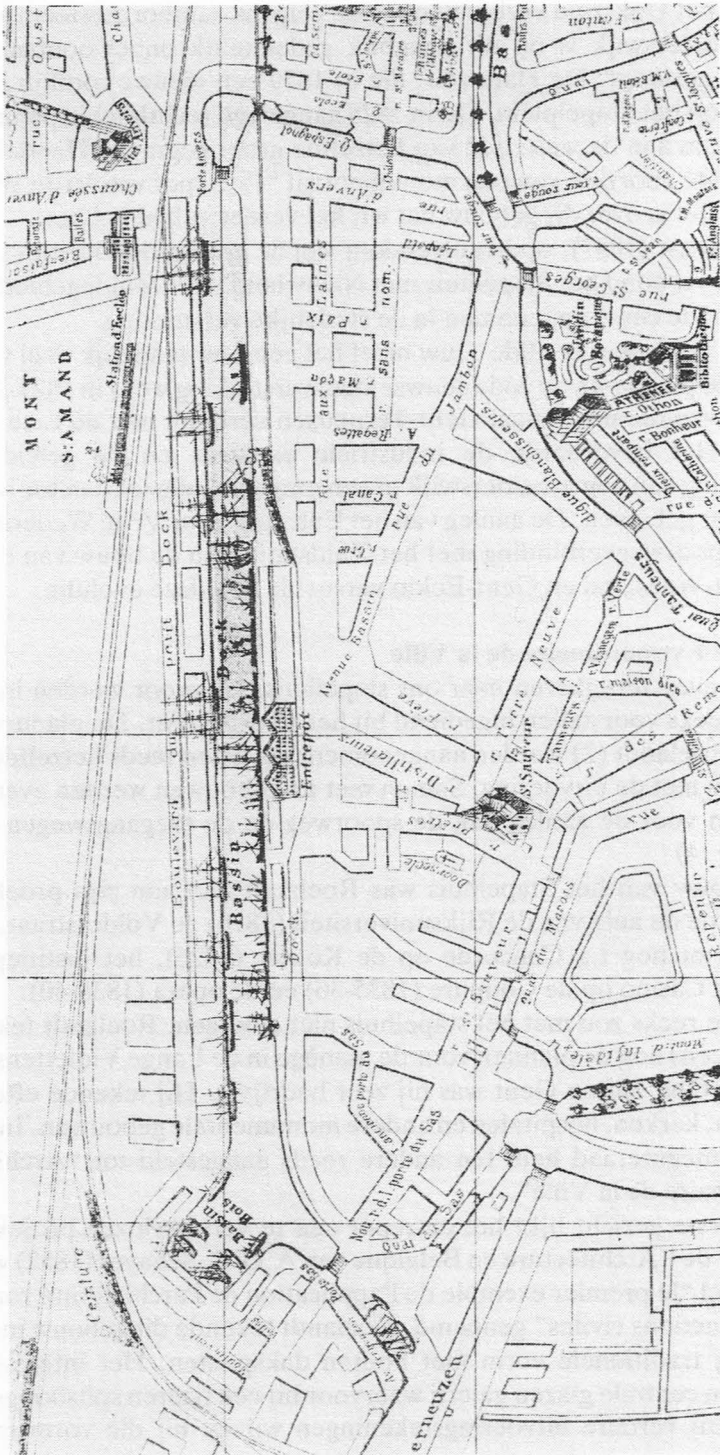

Fig. 2.
 "Nouveau plan de Gand - Déposé - J.B.D. Hemelsoet" 1902 : de Dokwijk.

Ham met het Dok-zuid verbonden. Deze volgens dambordstelsel aangelegde arbeiderswijk is op dit ogenblik gedeeltelijk onbewoonbaar verklaard en gesloopt. De Ham zelf, die in 1859 een nieuwe rooilijn kreeg, kwam uit op het Stapelplein. Dit in 1828 aangelegd rechthoekig plein, centraal gelegen aan de westzijde van hetzelfde groot gegraven Handelsdok, werd in 1844 voorzien van een monumentaal "Entrepôt van Vrije Wederuitvoer". Het is over dit gebouw dat wij het verder zullen hebben.

De Fiévéstraat (1857), op het eigendom van de grootgrondbezitter Fiévé-Goemaes, verbond het Stapelhuis met Nieuwland. Het Muidegebied werd pas in de 17de eeuw opgenomen in de stedelijke versterking.

Tot in het begin van de 19de eeuw bleef het een zeer landelijk deel van de stad. Op de plaats van de 16de eeuwse stadsversterking werd in 1827-28 een dok gegraven die het kanaal Gent-Terneuzen verbindt met de Leie en de Schelde. Het bevorderde de industriële expansie en de geleidelijke ontwikkeling van een arbeiderswijk in een omgeving die tot dan toe onontgonnen was gebleven. De aanleg van het Entrepôt voor Vrije Wederimport met een spoorwegverbinding met het Zuidstation en de bouw van de stations Gent-Waasland en Gent-Eeklo versnelde nog deze evolutie.

Architecte Extraordinaire de la Ville

Laten we even terugkeren naar ons stapelhuis. Hiervoor werden in 1840 een hele reeks voorstellen ingediend bij het stadsbestuur. De plannen van architect Roelandt (2) werden aangenomen (fig. 3) en reeds hetzelfde jaar begon men met de uitvoering. Samen met de gebouwen werden eveneens voorstellen voor de aanleg van de spoorweg en de toegangswegen ingediend. (fig. 4)

Met de bouw van het Stapelhuis was Roelandt niet aan zijn proefstuk. Reeds sierde de aula van de Rijksuniversiteit (1819) de Volderstraat. Verder waren er nog La Concorde op de Kouter (1826), het justitiepaleis (1832), het Casino op de Coupure (1835-36) en de opera (1838-40).

Deze lange reeks zou met het stapelhuis niet eindigen. Roelandt tekende later eveneens nog de plannen voor de manège in de Lange Violettenstraat (1851-53). Ook buiten Gent was hij zeer bedrijvig. Hij tekende ettelijke stadhuizen, kerken, hospitalen en andere monumentale gebouwen. In 1818 had de gemeenteraad hem ten andere reeds aangesteld tot "Architecte Extraordinaire de la Ville"...

Op het eerste gezicht lijkt het entrepot een te verwaarlozen projekt. In "l'Histoire de l'Architecture en Belgique van A. G. B. Schayes (1852) wordt het evenwel "le premier exemple de l'application de l'architecture romane aux constructions civiles" genoemd. Roelandt tekende dit gebouw in 1843 in een vrij traditionele vorm met houten dakspanten. Het interessante detail is een centrale glazen galerij waarvoor hij een ijzeren spitsboogspant tekende. Bij verdere uitvoeringstekeningen wijzigt hij die vorm in een

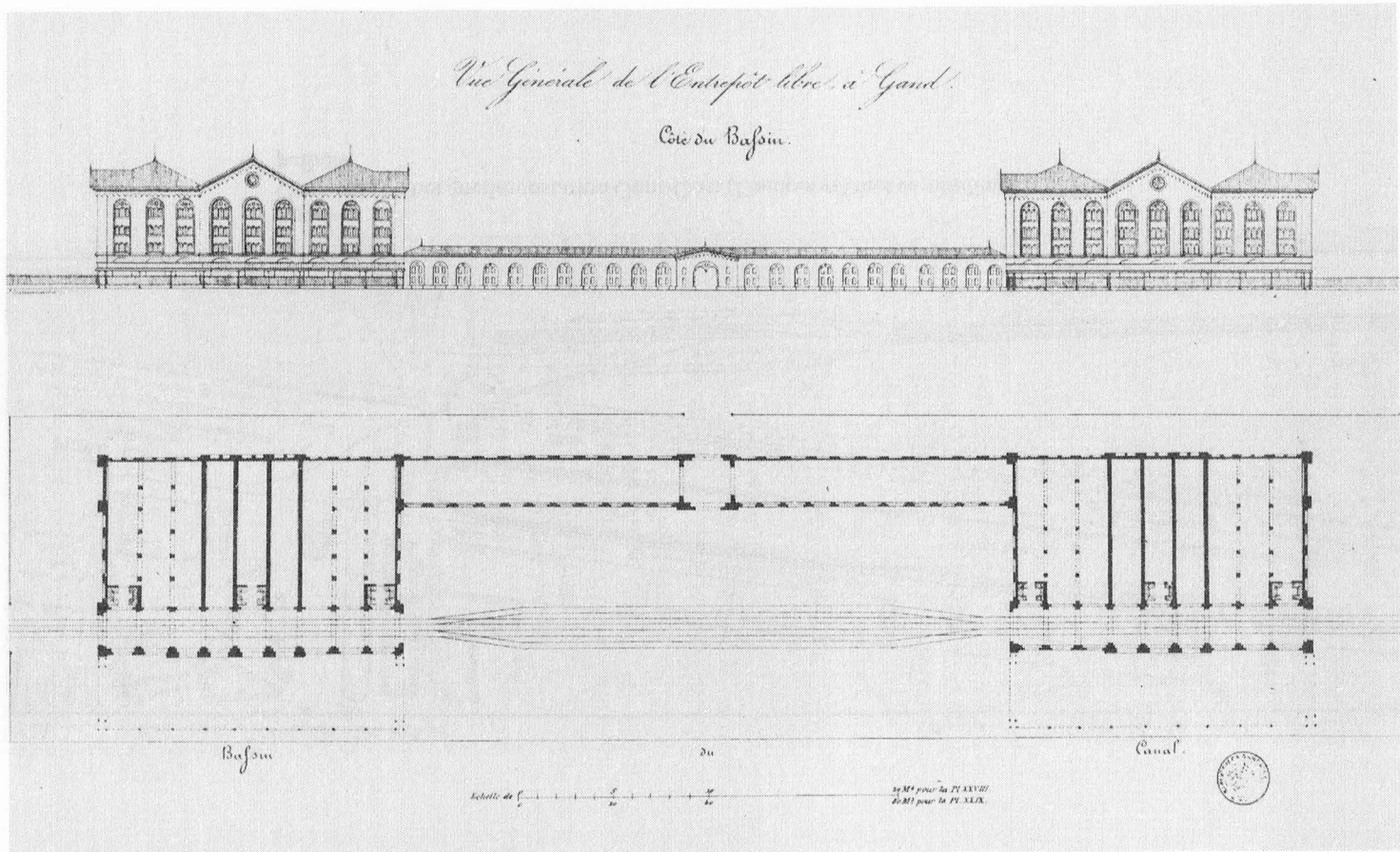

Fig. 3.
Ontwerp van L. Roelandt. Alleen het rechteregebouw werd gerealiseerd.

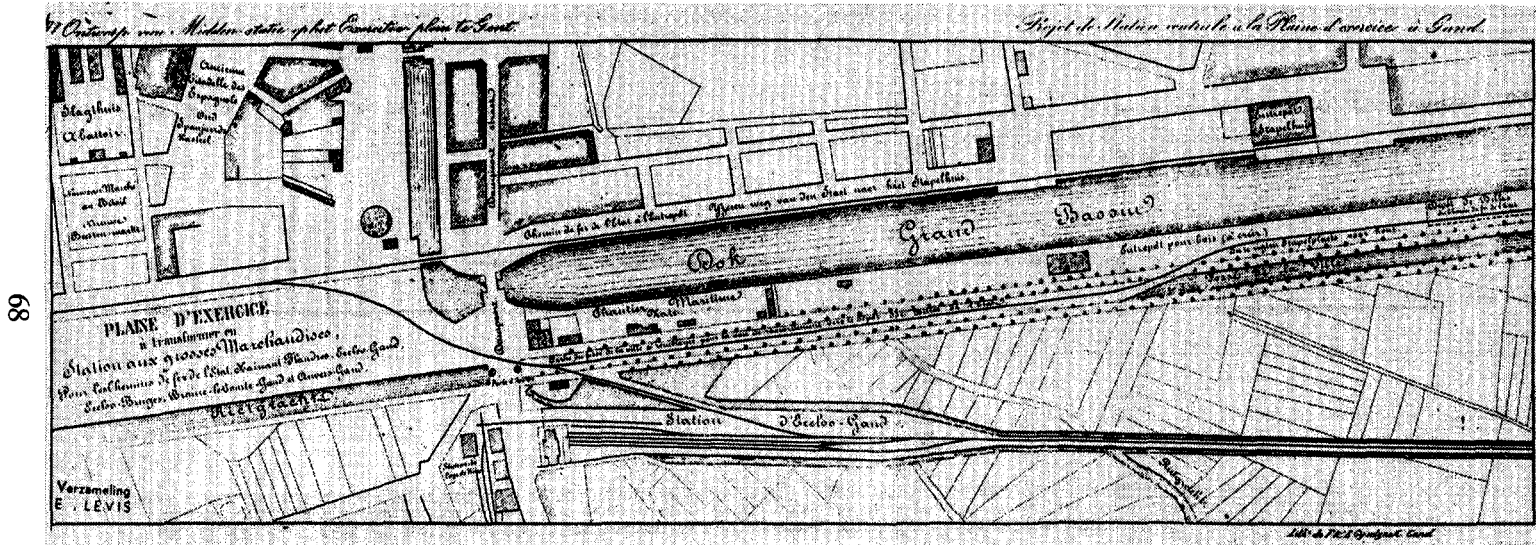

Fig. 4.
Ontwerp van het goederenstation Gent-Oost (Dampport) met verbinding naar het stapelhuis.

STAD GENT.
AENKOMST
 VAN HH. MM. DER
KONING EN DE KONINGIN
 Der Belgen,
 EN VAN HH. KK. HOOGHEDEN
 Den Hertog van Brabant en den Graef
 van Vlaanderen.

HET LEGGEN VAN DEN EERSTEN STEEN
VAN HET ALGEMEEN ENTREPOT
 Van vrye wederuitvoering.

Het Kollegie van Burgemeester en Schepenen,
 Verwiltigt de inwoners dat HH. MM. de
 Koning en de koningin, alsmede HH. KK.
 Hoogheden, de Hertog van Brabant, en de
 Graef van Vlaende en, deze Stad met hunne
 tegenwoordigheid zullen vereeren, den Maen-
 dag 1, Dynsdag 2, en Woensdag 3 July naest-
 komende.

HH. MM. zullen den Maendag, omstreek-
 elf uren, aen de staten van den yzeien weg
 aankomen. De provinciale en stedelyke bestu-
 ren zullen zich aldaer begeven, om hoogst-
 d. zelve te ontvangen en te begeiden nae
 het Gouvernements Hotel, alwaer de Koning
 gehoor zal geven aen alle de autoriteiten van
 de Stad om een uer 's namiddags.

Op het oogenblik der aankomst van HH. MM.
 zullen het kanon, de klok van het Belfort,
 en die van al de kerken der Stad zich laten
 hooren.

Des avonds zullen HH. MM. en HH. KK.
 Hoogheden het Feest in den Casino met hunne
 tegenwoordigheid vereeren.

Den Dynsdag, 2 July, des middags, zal
 Z. M. de Koning, in het bywezen van H. M.
 de Koningin, en HH. KK. Hoogheden den
 Hertog van Brabant en den Graef van Vlaen-
 deren, alsmede van den Gemeente aed deser
 Stad, en eener deputatie mit den Gemeente-
 raad van Brugge, op het Koningdeklok, den
 eersten steen leggen van het algemeen Entrepot
 van vrye wederuitvoering.

's Namiddags zullen HH. MM. en HH. KK.
 Hoogheden, den Paercken wedstryd en des
 avonds den grooten Bal, welken in de zalen
 van het Schouwburg zal plaets hebben, met
 hunne tegenwoordigheid vereeren.

Den Woensdag, 3 July, zal Z. M. de Kon-
 ing onderscheidene uyverheids gestichten
 der Stad bezoeken.

Gedurende de dagen van de Kermis, zullen
 de onderscheidene verzamelingen van de Uni-
 versiteit voor het publiek openstaen, van 10
 uren 's morgens tot een uer 's namiddags.

Gent, den 26 July 1844.

C. DE KERCHOVE.

Ter o. domantie, de Secretaris,
 CH. VAN HOVE.

rondboog met de bovenzijde in zadel-
 dak. Men schrijft 1843, periode van
 de opkomende rondbogenstijl, o.a.
 te Wenen waar Etzel zijn "Diana-
 bad" bouwt. Het is precies deze
 spanttypologie die Roelandt met
 meesterschap zal hernemen in 1853.
 Twee grote vleugels werden gepland,
 gescheiden door een binnenkoer.
 Slechts de rechterhelft werd uitge-
 voerd. Het stapelhuis was voorzien
 van een - o, ironie! - "brandvrije"
 gietijzeren dakconstructie welke
 gegoten werd in de werkhuizen van
 "Le Phoenix" op de Brugse Poort te
 Gent en "Marcellis" te Luik.
 Roelandt had de zaak zo stevig
 geconcipeerd dat bij de herbouw de
 oude funderingen hergebruikt kon-
 den worden.

Eene doelmatige aenspraak...

Op maandag 1 juli 1844, omstreeks
 11 uur, wordt koning Leopold I met
 zijn familie aan het station
 verwelkomd door de leden van stads-
 en provinciebestuur. Om één uur 's
 middags wordt hij door kanongebul-
 der en klokkengelui op het "gouver-
 nementshotel" ontvangen om er
 audiëntie te verlenen aan de aanwe-
 zige prominenten. 's Avonds wonen
 zij een feest bij in het Casino op de
 Coupure.

Dinsdag 2 juli is de grote dag: 's mid-
 dags legt de vorst in het bijzijn van
 zijn echtgenote en zijn kinderen de
 eerste steen van het "Algemeen
 Entrepôt van Vrije Wederuitvoe-

Fig. 5.

Artikel uit "Gazette van Gent" nr. 4470
 van zondag 30 juni 1844 S.A.G.

ring”. 's Namiddags wonen ze een paardewedstrijd bij en 's avonds luisteren zij het bal in de opera met hun aanwezigheid op.

's Woensdags worden bezoeken gebracht aan verschillende fabrieken en gedurende de gehele periode van het koninklijk bezoek is er kermis, zodat de goegemeente, na zich vergaapt te hebben aan de koninklijke praal, zich te goed kan doen aan een gezonde portie Gentse leute.

Over deze eerste steenlegging bericht de “Gazette van Gent” nr. 4471 van woensdag 3 juli 1844 ons het volgende :

“... de voornaeme plechtigheid van dien dag was het leggen van den eersten steen van den entrepot op het handelsdok. Hunne Majesteiten, vergezeld van hunne doorluchtige kinderen en verder gevolg zijn aldaer omstreeks middag aangekomen. Het is de heer schepen De Pauw die in deze omstandigheid het woord heeft gevoerd en die met zijn gekend talent en diepgrondige kennissen den koning in eene doelmatige aanspraak het voorwerp der plechtigheid heeft ontvouwd. Daernaer is men tot het leggen van den steen overgegaan en is het proces-verbael door HH.MM. de koning en de koningin, HH.KK.HH. den hertog van Brabant en den Graef van Vlaenderen en verdere personagiën getekend. Deze plechtigheid welke op de oevers der vaert eene groote menigte had bijeen vergaderd, had wezenlijk iets aandoenlijks. Met welgevallen zag men H.M. de koningin de jonge vorsten de handen ontblooten en zag men haer de schrijvende hand leiden der jonge spruiten, die, zoo de Hemel het zegent, bestemd zijn om met dien zelven entrepot op te reizen en te verouderen, en door bestendige zorg, tot het bevorderen van het geluk hunner onderzaten mede te werken.”

Koninklijk metselwerk

Hogergenoemd proces-verbaal vertelt ons : “Et afin que cet acte solennel soit transmis à la postérité la plus reculée, la relation en a été gravée sur une feuille de cuivre scellée dans l'intérieur de la pierre même posée par le roi.”

(fig. 6)

Het truweel dat de vorst daarbij gebruikte wordt nog steeds bewaard in het Bijlokemuseum. Het stadsmagistraat had op geen frank gekeken en speciaal voor die gelegenheid bij de Gentse zilversmid Joseph Van Branteghem (1791-1862), wiens meesterwerk er op voorkomt, een verguld truweel laten ontwerpen. Het werd met origineel schrijn geleverd door de Brusselse zilversmid J. Herremans “Bijoutier joallier de sa majesté la reine et de LL. AA. RR. le comte et la comtesse de Flandre, Marché aux Herbes, 100, Bruxelles”, voorwaar een mondvol.

Volgende tekst is op het truweel gegraveerd :

S.M.

LÉOPOLD. 1R.

ROI DES BELGES

POSE LE 2 JUILLET MDCCCXLIV (1844)

S. M. Léopold 1er, Roi des Belges
ayant, à la demande de la Chambre de Commerce
et du Conseil Communal de Gand et par arrêté
en date du 27 août 1840, décrété qu'il serait
construit dans cette ville, aux frais de la
Commune, un Entrepôt-général de libre
réexportation, le Conseil Communal, dans
sa séance du 30 mai 1844, exprima le vœu
qu'il plût à Sa Majesté de poser, en
personne, la première pierre de ce
monument et se constituer ainsi le
Protecteur et le soutien des intérêts
commerciaux et industriels des Flandres.

Ce vœu fut agréé, et en conséquence,
ce Jourd'hui, Mardi, deux du mois de
Juillet de l'An Mil huit cent quarante
quatre, à l'heure de midi, Sa Majesté
Léopold 1er, Roi des Belges, accompagné
de Son Auguste Epouse Louise Marie
d'Orléans, Reine des Belges et des
Princes leurs fils Léopold Louis

Fig. 6.
1e bladzijde van het proces-verbaal van de eerste steenlegging door Z.M. Leopold I.

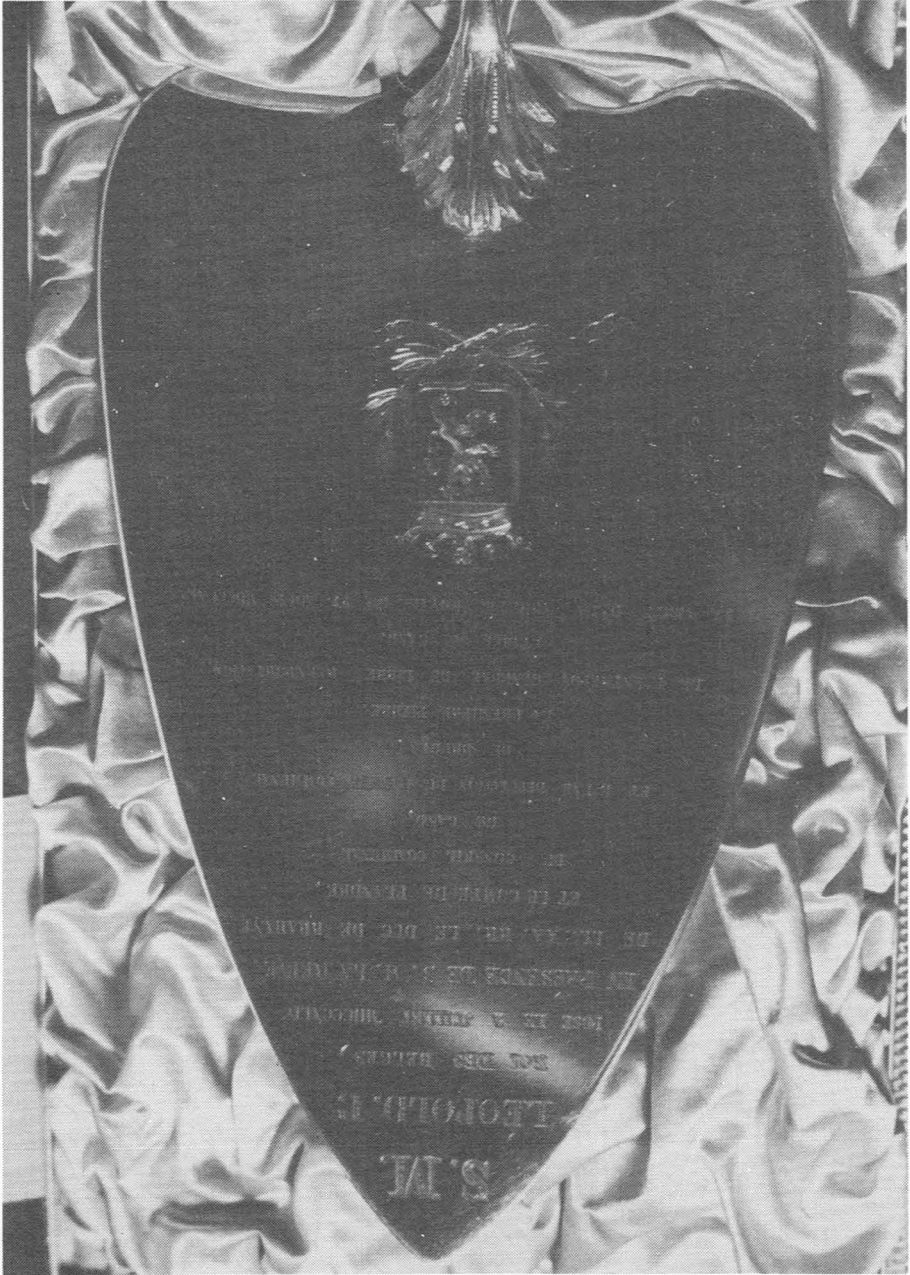

Fig. 7.
Truweel gebruikt door Z.M. Leopold I bij eerste steenlegging in 1844. (Bijlokemuseum - foto Levis).

EN PRESENCE DE S.M. LA REINE
DE LL.AA.RR. LE DUC DE BRABANT
ET LE COMTE DE FLANDRE
DU CONSEIL COMMUNAL
DE GAND
ET D'UNE DÉPUTATION DU CONSEIL COMMUNAL
DE BRUGES
LA PREMIÈRE PIERRE
DE L'ENTREPÔT GÉNÉRAL
DE LIBRE RÉEXPORTATION
ÉTABLI À GAND
EN VERTU D'UN ARRÊTÉ ROYAL DU 27 AOÛT
MDCCCXL (1840)

Bij de verwelkoming van koning Leopold I tijdens de eerste steenlegging noteerde de griffier de volgende gevleugelde woorden :
“Na zes eeuwen pogingen had de stad Gend, door hare volherdende krachtdadigheid, en door de weldaden van twee harer koningen deze vaert en die ruyme haven bekomen, waarin den Oceaan eyndelijk zijne pligtige golven stort; maar de edele en nijvere stad ontbrak nog een koophandels-paleys, eenen zeetron, en gij, Sire, komt er de grondzuylen van leggen.”

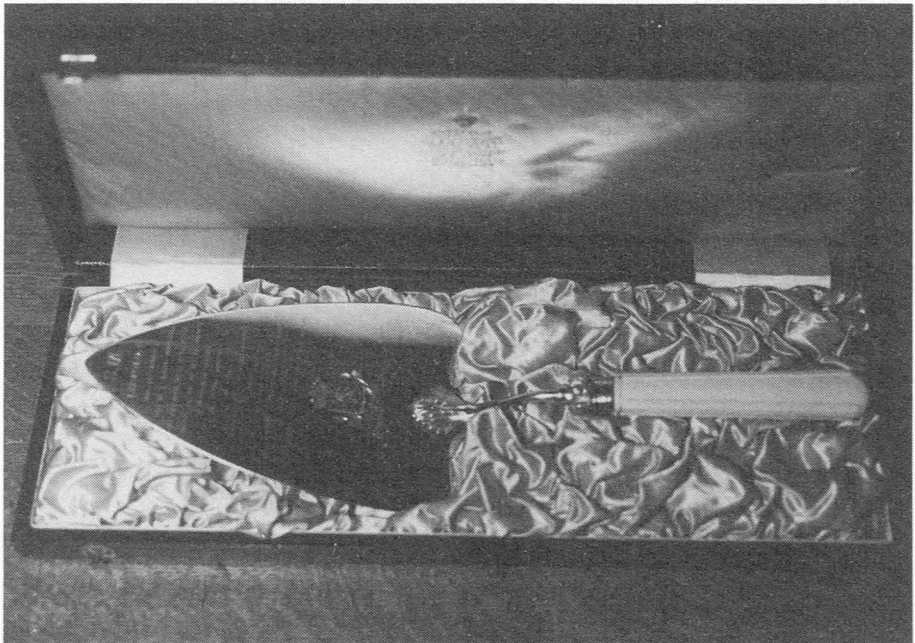

Fig. 7bis.
Truweel in origineel schrijn (Bijlokemuseum - foto Levis).

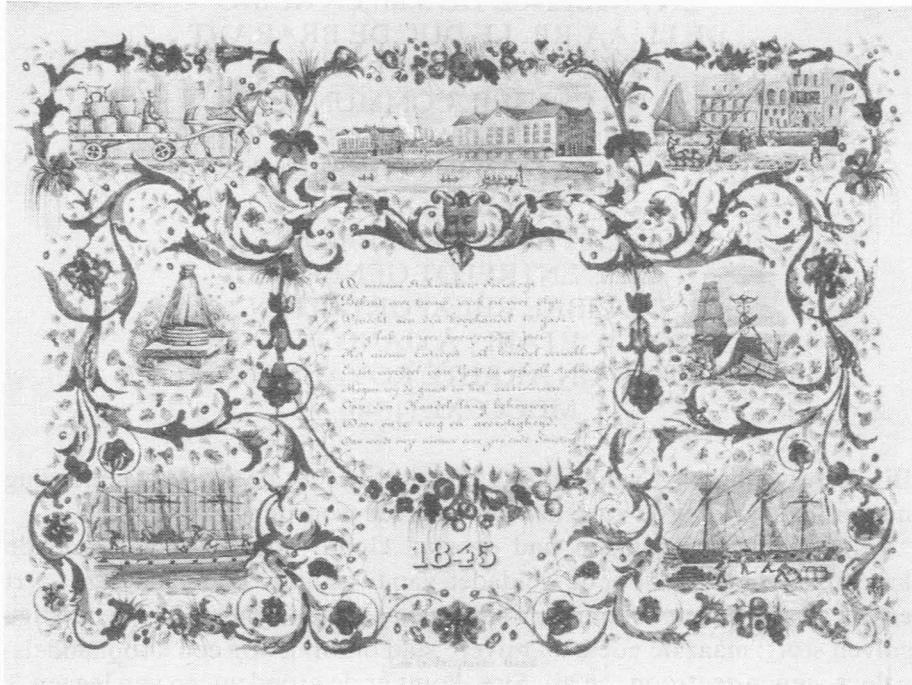

Fig. 8.
De stukwerkers haastten zich op hun nieuwjaarswenskaarten voor 1845 reeds te pronken met het entrepot. (Porceleinkaarten bibl. R.U.G.).

Fig. 9.

... (Fig. 9)

De grote wereldbrand ontsprongen

Het jaar 1914 begon beloftevol voor de Gentse haven. Men dacht nu de vruchten te kunnen plukken van een lange reeks pogingen en inspanningen. Toen brak plots de oorlog uit...

Op een periode van intense bedrijvigheid volgde plots een lang en doods tijdperk van volslagen werkloosheid, dat duurde tot aan de bevrijding van de stad en van het land op 11 november 1918. De haven had niet alleen te lijden gehad door het stilleggen van alle havenactiviteiten, doch vooral van de door en door grondige vernieling van haar installaties op het einde van de oorlog.

Het kanaal bood bij de wapenstilstand een jammerlijk schouwspel. Bleef het gedeelte van het kanaal op Nederlands grondgebied door de neutraliteit ervan onbeschadigd, des te apocalyptischer was de toestand bij ons.

En bij de eerste verjaardag van de eerste steenlegging :

... "Reeds komt een aanzienlijk gedeelte van Gends Koophandelspaleys voor het verwonderde oog opgerezen... wordt Vlaanderen hoofdstad met een nieuw prachtgebouw begiftigd, en zal den vreemdeling in ons monumentrijke Gend nog eens te meer te bewonderen hebben."

Werken

Reeds in 1849 worden met goed gevolg onderhandelingen aangeknoopt met de regering om het stapelhuis door een spoorlijn (3) met het staatsstation te verbinden (fig. 4). In 1856 werd deze voor het verkeer opengesteld en in 1857 werd de eerste kraan, een handkraan van 15 ton - in de werkhuizen Carels gebouwd - aan het Dok opgesteld.

In 1872 werd een openbare aanbesteding uitgeschreven voor de "opbouwingswerken eener houten loskaai, binnene den omheiningmuur van den entrepot in den Dok."

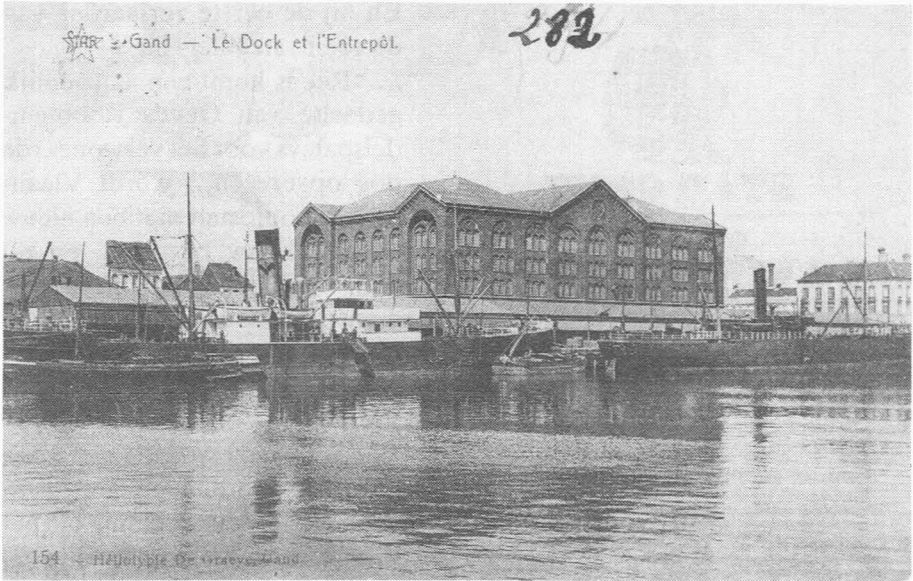

Fig. 10.
Het entrepôt in 1910. Rechts op de achtergrond de huizen op het Stapelplein.

Alle kunstwerken, vanaf de grens tot Gent lagen vernield in de vaargeulen van Zelzate, Rieme, Terdonck en Langerbrugge. Bovendien lagen vier grote torpedoboten gezonken en maakten het verkeer, zelfs voor de kleinste vaartuigen onmogelijk.

In de haven zelf was de toestand navenant : drieëntachtig boten en ponten en allerlei machinestukken lagen op de bodem der dokken. De brug van de ringspoorweg aan de Wiedauwkaai en Meulestedeburg waren vernield. Op alle kaaien waren de straatstenen opgebroken. Op de vooravond van hun vertrek deden de Duitsers tot zelfs de gebinten van 60 elektrische kranen springen die ze niet tijdig hadden kunnen wegnemen en naar elders vervoeren. De kaai van de Middendarse was over 75 m ingestort onder het gewicht van een immense hoeveelheid Rijnzand en grind die de bezetters er in zulke grote hoeveelheden hadden opgestapeld dat men een jaar nodig had om ze op te ruimen.

Twee loodsen aan het Groot Dok, twee andere aan het Klein Dok en een vijfde aan het Houtdok gingen in de vlammen op. Er bestond noch elektriciteits- noch waterleiding meer. In het kort : nagenoeg alles was verwoest en verlaten. Behalve... het stapelhuis dat nog steeds onbeschadigd overeind stond !

Brand

Amper een half jaar na de wapenstilstand zou het stapelhuis zelf jammerlijk de prooi van de vlammen worden.

In één van de houten loodsen ernaast lagen al enige tijd balen jute opgeslagen. Deze hadden door zelfontbranding vuur gevat. In weinige ogenblikken stond de zestig meter lange houten loods in lichtelaaie.

Vooruit nr. 143 van donderdag 19 juni 1919 blokletterde : "DE GROTE ENTREPOTS IN BRAND TE GENT

Woensdagnamiddag rond drie uur, is een brand ontstaan in eene afhankelijkheid van de groote entrepots, Dokplaats, te Gent, die in korten tijd eene zeer groote uitbreiding nam.

Wij waren spoedig ter plaatse en wonnen de eerste en volgende inlichtingen in :

Het was omtrent 2 3/4 uur dat men vuur bemerkte in een hangaar waar jute (hennep) lag. De vlammen zetteden zich over tot den grooten entropot waar eene enorme hoeveelheid koopwaren opgestapeld lag. Alle pogingen der aanwezigen om de uitbreiding te beletten waren vruchteloos en weldra lekten de vlammen naar de verschillende verdiepen van den linker vleugel van het gebouw over."

Het vuur vond een doorgang langs de bovenbouw van de inrijpoort. Hierin waren er een zestal grote openingen uitgespaard die dienst deden als kooien voor de ophalers van de waren. Het houtwerk van deze ophaalkooien was een gemakkelijke prooi voor de vlammen. Door de tocht in deze openingen werden ze nog aangewakkerd en bereikten weldra het dak.

"Dikke, zwart-gele rookkolommen stegen hoog-op in de lucht, zoodat de brand spoedig van verre zichtbaar was, en hadde het donker geweest, men hem uren ver had kunnen bemerken."

De brandweer onder leiding van Kapitein-Commandant Galasse en luitenant Van der Beken was wel vlug ter plaatse, maar bij haar aankomst sloegen de vlammen al over naar het aanpalende middenstuk, het drie verdiepingen hoog massief gebouw uit rode baksteen, ook bekend onder de naam "Chapitre XII".

"De pompiers waren spoedig ter plaatse, doofden het vuur aan de afhankelijkheid waar naar men zegt het vuur is ontstaan, maar moesten zich bepalen bij het beletten dat de vlammen zich aan andere gebouwen overzettenden.

De koopwaren die in de entrepots waren opgestapeld, zoals : suiker, koffij, sulfaat, nitraat, tabak, guano, enz... gaven een uitstekend voedsel aan het vuur. De hitte welke dezen vuurgloed om 4 uur verspreidde was onverdraaglijk tot op grooten afstand.

De ordedienst wordt door de politie gedaan. Men vreest dat het vuur zich aan de aan de overkant staande huizen zou kunnen overzetten. Het moet niet gezegd worden dat er na korten tijd eene groote menigte volk ter plaatse was."

Fig. 11.
Nablussingswerken. (Foto Claeys - brandweer Gent)

NADERE BIJZONDERHEDEN (Om 5 1/2 uur)

“Toen wij om 4 3/4 uur opnieuw op de plaats der ramp kwamen, had de vuurkolk zich nog meer uitgebreid. Twee hangaars naast den linker vleugel van den grooten entrepot gelegen stonden in lichtelaaie vlam, doch hier konden onze moedige brandweermannen verder gevaar tegengaan. Daken en verdiepingen stortten de eenen na de andere in, dit met een krakend en knetterend gedonder nieuwe dikke vuurklompen en rookwalmen in de lucht blazend.”

Van het ogenblik af dat het hoofdgebouw vuur vatte, trachtten de belanghebbenden en bereidwillige burgers onder leiding van de verificateur Praets zoveel mogelijk koopwaren naar buiten te brengen maar wegens de snelle uitbreiding van de brandhaard moesten ze zich tot het gelijkvloers beperken. Een honderdveertigtal vaten wijn, kruiden en sterke dranken konden zo in veiligheid gebracht worden. Maar tijdens deze onderneming raakten al een tweetal personen licht gekwetst. En toen om tien voor vier een deel van het dak instortte, gebood schepen De Weert die bergingswerken te staken. Hij verzocht enkele soldaten die op de kaai aanwezig waren voor de ordedienst, ook weg te trekken. En inderdaad : de kaai was nog maar pas ontruimd of er vondt een geweldige instorting plaats waar twee brandweerlieden onder bedolven raakten. Ze bespotten daar de noordelijke vleugel van het gebouw, in de hoop het vuur te omschrijven en het

Nog de geweldige brand aan de entrepot

NADERE BIJZONDERHEDEN

Tot op heden is de oorzaak van deze brandramp niet gekend. Algemeen wordt bevestigd — zoolks wij meldten — dat het vuur in de gestapelde jute ontstond.

De pompier De Bruyne Gustaaf, 36 jaar oud, vader van 2 kinderen, en wonende aan de Voorhaven, was op het oogenblik zelf dat hij getroffen werd, onmiddellijk een lijk.

Het hoofd van het slachtoffer was een enkele wonde; gansch het lichaam was met bloed besmeurd. Het lijk is naar het doozenhuis gevoerd.

Vele uren lang heeft het vuur nog met groote hevigheid gewoed, maar onze brandweermannen, de vlammen meester, beperkten zich met den vuurkolk te besproeien en te beletten dat het vuur zich verder zou overzetten.

Rond elf uur was alle gevaar voor de omringende gebouwen geweken en te middernacht koerden het grootste deel der pompiers, soldaten en gendarmen naar hunne kazernes terug.

De schade is onberekenbaar. Men verzekert dat er in den langaar miljoenen kilo suiker geborgen waren. Van de 300 vaten wijn konden er 150 buitengebracht worden.

Gansch den nacht door wierpen zes lansen water op de brandende painhoopen en heden, gedurende den ganschen dag, losten de pompiers elkaar af, om voort het punt te besproeien.

Het zal voorzeker nog enkele dagen duren voortleer alles volledig zal uitgedoofd zijn.

Van het gebouw blijven slechts de muren recht.

De klederen van vele arbeiders, aan 't lossen van de suiker en de jute bezig, zijn da proef der vlammen geworden, o.a. van De Coek 1, en De Dapper R. Het vuur verspreidde zich zoo snel, dat de redding dorzelfde niet mogelijk was.

Men had juist een schip met suiker gelost, als het vuur werd bemerkd. Een ander nog geladen vaartuig kon weggesloopt worden.

De hitte van den grooten vuurkolk was zóó hevig dat soldaten die hangaars, aan den overkant van het breede water gelegen, bestendig met water moesten besproeien, om te beletten dat zij ook vuur vatten konden. Hadde het vuur zich aan deze moeten overzetten, de ramp hadde ontraglijk geweest.

Men zegt dat de aangerichte schade verscheidene miljoenen beloopten zou. Een deel der koopwaren zou verzekerd zijn, een ander deel niet.

De brand aan onze Haven

De schade mag gezamenlijk op meer dan een miljoen begroot worden. Er is gedeeltelijke verzekering.

Rond 1 1/2 uur barstte het vuur in een houten loods, dienende als bergplaats voor hooi en stroo van het leger, en gelegen op den tegenovergestelden oever van den Dok, op het uiteinde van den Kleinen Dok en van den pasgebouwen kaaimuur.

De soldaten, aldaar van dienst, konden den brand blusschen.

Waarschijnlijk is het vuur daar ook door zelfontbranding ontstaan.

Teraardbestelling

Het slachtoffer, Gust. De Bruyne, 42 jaar oud, zal heden Zaterdag namiddag op gemeentekosten teraarde besteld worden.

Vergadering aan het Burgerlijk Gasthuis om 3 1/4 uur.

Afgevaardigden van stads- en Staatsdiensten zullen op de plechtigheid aanwezig zijn.

←Fig. 11bis.

“VOORUIT” 20 jan. 1919 (Foto A.M.S.A.B.).

overslaan ervan naar de aanpalende tweede houten loods te beletten.

“Eensklaps weerklonk een pijnlijk en angstwekkend geroep: een stuk poutrelle had den pompier De Bruyne getroffen. De ongelukkige werd dodelijk gekwetst weggedragen en naar het gasthuis overgebracht. Zijn toestand is het allerminst hopeloos.”

Onmiddellijk snelden soldaten en burgers de ongelukkigen ter hulp. De ene kon zich nog zelf bevrijden en ontkwam ongedeerd. Doch met zijn makker was het erger gesteld. Brandweerman De Bruyne was een veertigtal jaar oud, gehuwd en vader van een kind. Hij maakte deel uit van de kazerne van de Voorhaven in de Londenstraat. De bijgeroepen militaire verpleger van het Rode Kruis kon slechts de dood vaststellen.

“Middertwyl had het middengedeelte en den rechter vleugel van het grote

gebouw vuur gevat steeds nieuw voedsel aan de vlammen gevend. De verdiepingen en gebinten, alles was in eikenhout, doordrenkt met alkool, olie enz..., en nu gevuld, zoals wij reeds zegden, met alles wat licht brandbaar was.

De rechtoverstaande woningen waren door de geweldige hitte nu ook met brandgevaar bedreigd, en reeds kwamen daken in brand, terwijl ruiten sprongen en deuren en muren erg verschroelden.

Pompvaarders moesten nu hunne lansen ook hierop richten, zoodat deze private woningen ook grote schade hebben geleden.

Terwijl de vuurgloed zijn vernietigend werk verrichtte, waren werklieden aan de arbeid begonnen om in de nog onaangestaste delen van het gebouw te redden wat kon, vooral wijn, olie, enz...

De naastbijgelegen hangaar van De Baerdemaecker, opgestapeld met hout en balen grondstoffen, werden insgelijks leeggemaakt, daar ook een deel van het dak in vlam geraakte.

Onze brandweermannen onder bevel van hunnen nieuwen chef richtten ook hier weldra stroomen water op, zoodat men na een half uur werken mocht hopen dat alle gevaar voor verdere uitbreiding geweken was.

De ordedienst, nu door gendarmen, soldaten en politie verricht, was goed, maar voor de pers was het niet gemakkelijk er door te komen... De schade zal zeer aanzienlijk zijn. De oorzaak is niet bekend."

Omstreeks 11 uur 's avonds was alle onmiddellijk gevaar geweken. Gans de nacht werd verder geblust. Pas na verscheidene dagen was alles uitgedoofd. Soldaten moesten zelfs gedurende de brand de hangaars aan de overkant van het water besproeien wegens de grote hitte. De schade werd op één miljoen frank geraamd.

Wederopbouw

Gezien de wet van 4 maart 1846 de stedelijke overheid verplicht de lokalen voor openbare stapelhuizen beschikbaar te stellen aan het staatsbestuur, werd onmiddellijk een gemengde commissie (4) opgericht die de stapelhuizen te Antwerpen en Brussel bezochten.

Na een grondig onderzoek werd besloten dat het nieuw stapelhuis :

- zal gebouwd worden op dezelfde plaats en op de vroegere grondvesten.
- zal afgezonderd zijn en tegen brand bestand.
- een hoogte zal hebben van 16,5 m terwijl het vroegere gebouw meer dan 20 m hoog was.
- zou moeten gemaakt zijn uit gewapend beton opdat men er 10 miljoen kg waren kunne bergen in plaats van 5 miljoen, cijfer van het vroeger draagvermogen. (5)

Tussen de bevoegde firma's en ondernemers die zich toen met gewapend-betonwerken bezighielden, werd een aanbesteding uitgeschreven. De werken zouden binnen de 15 maanden moeten voltrokken zijn. (6)

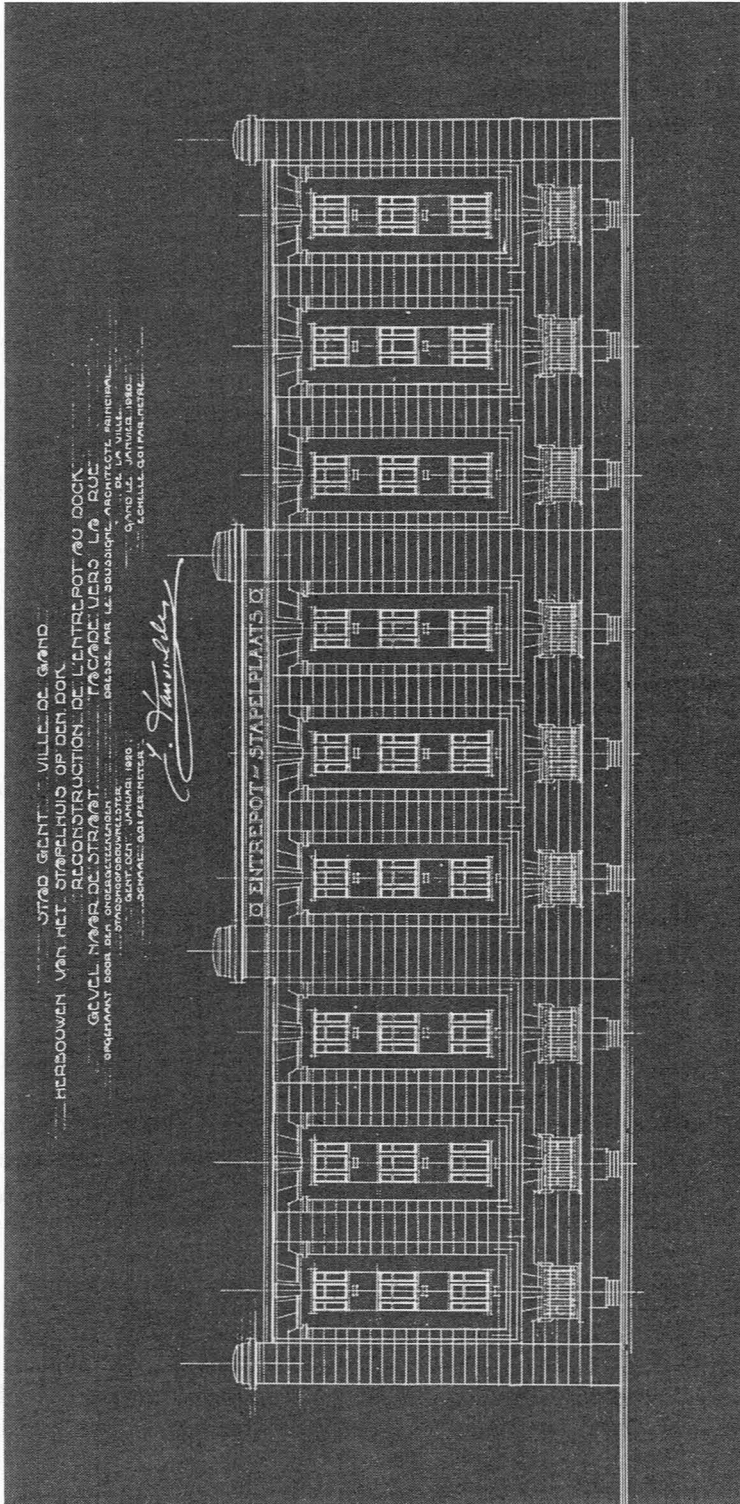

Fig. 12.
 Plan straatgevel. J. Van Volden. Jan. 1920. Tekenaar Havendienst Gent.

Fig. 13.

Het stapelhuis in zijn huidige staat. Aan beide zijden van de middenste laaddeur bemerkt men de twee gedenkplaten. (Foto E. Levis, maart 1984)

Uiteindelijk kwam Van Kerckhove-Gilson uit de bus "...aannemers te Gent, 28 Congostraat, laagste aanbieders voor bovengemelde werken, worden aanbesteders verklaard (...) mits den prijs van honderd frank. (1.486.900 fr)"

In 1921 begon men dadelijk aan de bouw van een nieuw stapelhuis onder leiding van Julius Van Volden. (Fig. 12) Alhoewel de werken snel vorderden en op het schema vooruit liepen kwam ook hier weer het ongeluk om het hoekje kijken : op maandagmorgen 2 augustus 1921

"... te 7 1/2 ure, hoorden werklieden ineens een geweldigen knak, die deed veronderstellen dat ergens iets moest voorgevallen zijn.

Aanstands rondgegaan en aan 't achtergebouw was het te zien : de koord van den ophaalbak was doorgebroken en kwam met twee werklieden in volle snelheid naar beneden. De twee inzittenden : De Buck Karel, Aambeeldstraat 12, en Vanden Broecke Jan, Biestraat, 42, werden opgenomen met verstuipte voeten en beenen en onmiddellijk naar de kliniek der Lieven de Winnestraat overgebracht, waar ze de nodige zorgen ontvingen." (7)

Korte tijd nadien stond een prachtig gebouw van vier verdiepingen, de binnenconstructie volledig in gewapend beton en opgevuld met rood baksteenmetselwerk ter beschikking van de handel. (8) Men had zijn lesje geleerd...

Gedenkplaten aangebracht in de achtergevel aan de straatzijde. (Links) (Foto Levis, maart '84)

Fig. 14. (Rechts)

De vermelding "ENTREPOT - STAPELPLAATS" werd niet op het fronton aangebracht zoals het plan op fig. 12 ons toont, doch in de gevel langs de straatzijde op de parking langs de Kleine Ring werden twee gedenkplaten aangebracht, (fig. 13 & 14) ter herinnering aan zijn bewogen geschiedenis.

Eddy LEVIS

VOETNOTEN

- (1) Waar zich thans de Nijverheidsschool bevindt op de Lindelei.
- (2) Zie Louis Roelandt, M. Van Gent in Ghendtsche Tydinghen 1977 blz. 170-178.
- (3) Er waren eveneens privélijnen zoals toendertijd (1841) het traject Gent-Antwerpen linker oever via Lokeren en St.-Niklaas, ingereden in 1874 met als eindpunt het Land van Waasstation aan het huidige Antwerpenplein. Het in het artikel bedoelde station is het Eeklostation (thans Gent-Dampoort) van waaruit treinen via Brugge-Eeklo-Zelzate naar Terneuzen reden.
- (4) Onder het voorzitterschap v.d. Bestuurder der Rechtstreekse Belastingen, Tolrechten en Accijnzen, de voorzitter der Beheerscommissie v.h. openbaar stapelhuis in overeenstemming met de dienstoversten v.h. Stadsbestuur, de Tolrechten, de Yzerenwegen en de vertegenwoordigers v.d. Zeehandel.
- (5) Zitting van 19 april 1920 - Gemeenteblad 1920 nr. 4.
- (6) Zitting van 25 oktober 1920 - Gemeenteblad 1920 nr. 13.
- (7) Dagblad "het Volk" di. 2 augustus 1921 - 31e jg. nr. 177 - bibl. R.U.G.
- (8) Het gelijkvloers ligt 1,20 m. boven de sporen, ten einde het behandelen der koopwaar te vergemakkelijken.
Het gansche gebouw kan een last van 10.000 ton dragen. Het gelijkvloers kan 2.000 kgr. per m² dragen; het eerste verdiep 1.500 kgr. en de overige verdiepingen 1.250 kgr. per m².
Op ieder verdiep bestaan brede openingen met balkons, langs waar de koopwaar gemakkelijker in- en uitgelaten kan worden. Bij middel van elektrische liften kunnen de goederen naar ieder verdiep gehesen worden.
Het Stapelhuis is in drie afdelingen verdeeld. Twee ervan zijn aan de douane voorbehouden; het derde staat ter beschikking van de handel.
Het beslaat een opp. van 65mx32m en is toch 20 m hoog geworden.

BRONNEN

- "Gent onder Jozef II" - 1780 - 1792 " - D. Destanberg 1910.
"EEN VREEMDE EEND IN DE BELGISCHE BIJT" - Decavele, Pairon, Van de Wiele 1980.
"DE HAVEN VAN GENT" - De Vreese 1933.
"LE PORT DE GAND" uit "L'ANNUAIRE BELGE 1923" tekst V. Fris.
"1830 - 1930 LE PORT DE GAND - UN SIECLE D'EVOLUTION ET D'ACTIVITE" - Siffer, Van de Putte.
"ATLAS GOETGHEBUER" - Stapelhuis S.A.G.

“GHENDTSCHE TYDINGHEN” jg. 1977 blz. 170-178 : “LOUIS ROELANDT” M. Van Gent.

“GAZETTE VAN GENT” jg. 1844 S.A.G.

“HET ST.-PIETERSSTATION TE GENT”-J. Decavele, J. Van de Wiele uit “TOERISME IN OOST VLAANDEREN”.

Archief F71 “ENTREPOT” S.A.G.

“VOORUIT” - jg. 1919 en 1921, Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, Gent.

“Gent sedert 1831” - Voornaamste gebeurtenissen 1831-1840; D. Destanberg 1903.

“Vrij gedacht in ijzer”- 1983 J. Baele en R. De Herdt, M.I.A.T.

“Les monuments de la ville de Gand.” Prosper Claeys, R.U.G./G19.122

Dagblad “Het Volk” jg. 1921 archief R.U.G.

“Gids voor oud Gent” - G. Deseyn, - 1984.

“Stad Gent 1805-1980 : 175 jaar brandweer.” - 1980.

Met dank aan :

- de mensen van de tekenkamer van de Havendienst;
- Mej. B. De Boel van de dienst onthaal van het Gentse Havenbedrijf;
- Kapitein De Boever en cpl. Claeys van de Stedelijke Brandweer Gent;
- Dhr. Van den Kerckhove, conservator van het Bijloke museum.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR 18

Op 20 april 1897 stelde Armand Heins, in de rubriek "Burgerlijke Bouwwerken - (Koormarkt) Gesloopt in 1897 - XVIIIe eeuw (1719)", in de Franse taal een fiche op over

HET PAKHUIS

Gelegen aan de westzijde van de Koormarkt, bijna rechtover St-Niklaaskerk. Op de plaats die het inneemt zag men reeds op het einde van de XIIIe eeuw de stadsgevangenis, *Chastelet* genoemd, waarvan het toezicht toevertrouwd was aan de amman.

In 1716 liet de Stad de oude gebouwen slopen en gaf aan zijn architect Bernard De Wilde opdracht de plannen te maken van het huidige gebouw, waarvan de eerste steen gelegd werd op 23 mei 1719.

Het gebouw was geconcipieerd in de Lodewijk XIV-stijl waarin Régence-invloeden merkbaar schijnen te zijn. Met zijn 3 brede, boogvormige poorten, zijn dorische en corinthische zuilen, zijn balkon, zijn siervazen en zijn breed dominerend fronton, vormt het een ensemble met wezenlijke allure. De vergulde, stenen leeuw die het gebouw bekroont, omklemt het blazoen van de stad.

Bestemd voor de kantoren van de stedelijke octrooirechten, diende het Pakhuis achtereenvolgens of terzelfdertijd als Kamer van Koophandel, Tekenenacademie (1755-1804), lagere school voor geneeskunde, messengerie en openbare waag (1833), en meer recent, als school en werkbeurs.

Op het ogenblik dat deze fiche verschijnt wordt het Pakhuis afgebroken om plaats te maken voor het nieuw hoofdstadskantoor.

De Koninklijke Commissie voor Monumenten had het destijds geklasseerd als een monument dat diende bewaard te worden.

Een zicht in *aqua tinta* van de voorgevel bevindt zich in de *Choix des monuments... du royaume des Pays-Bas* van P.J. Goetghebuer (1827).

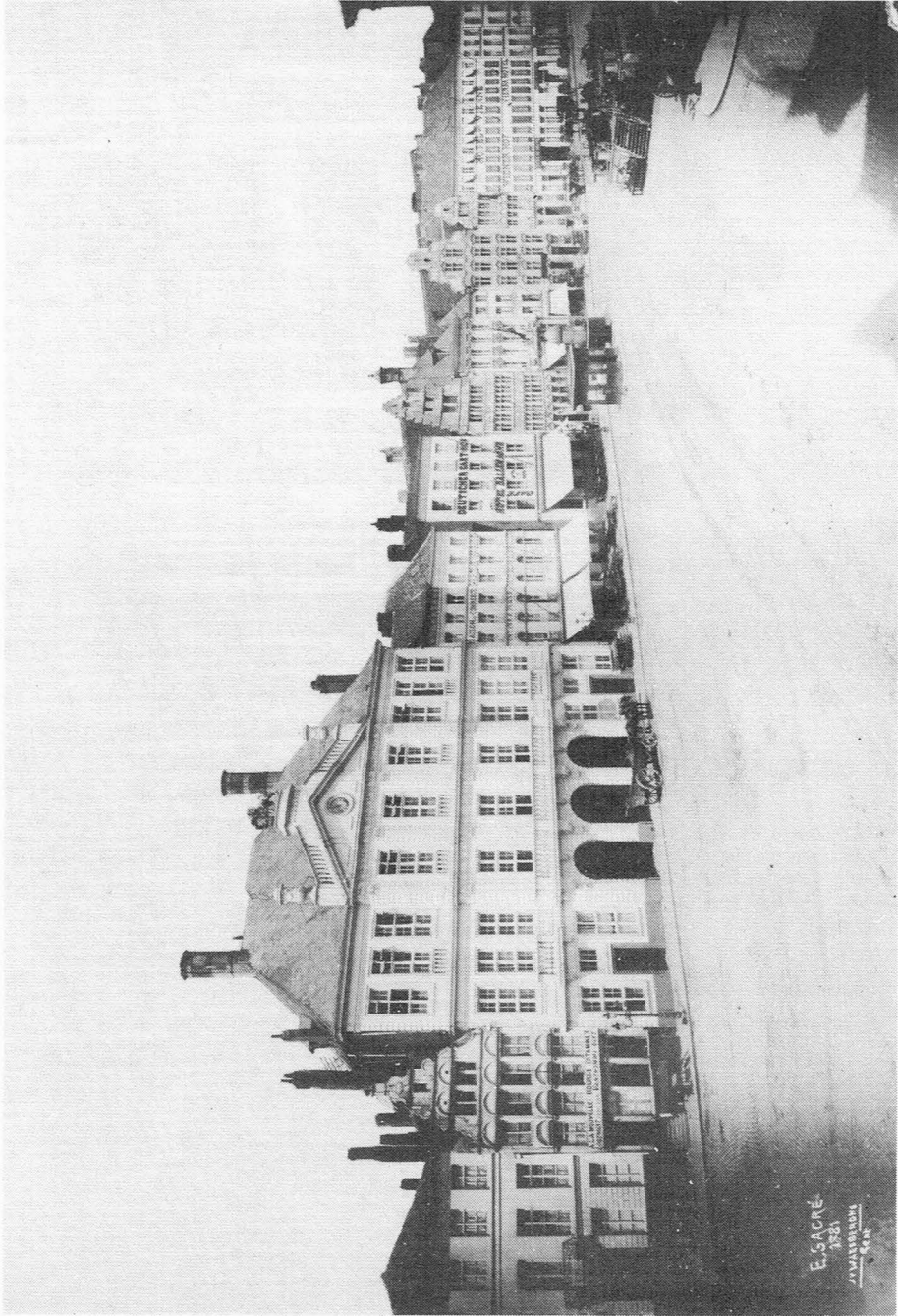
Het Pakhuis is ook weergegeven op de naïeve prenten die dienst deden als nieuwjaarswensen van de *arnassers* of lastdragers en waarvan de originele koperen platen zich bevinden in de bibliotheek.

Voor zijn geschiedenis, cf. Pr. Claeys, *Pages d'histoire locale*, III, pp. 210-227. - Fr. De Potter, *Gent*, t.III, pp. 152-155.

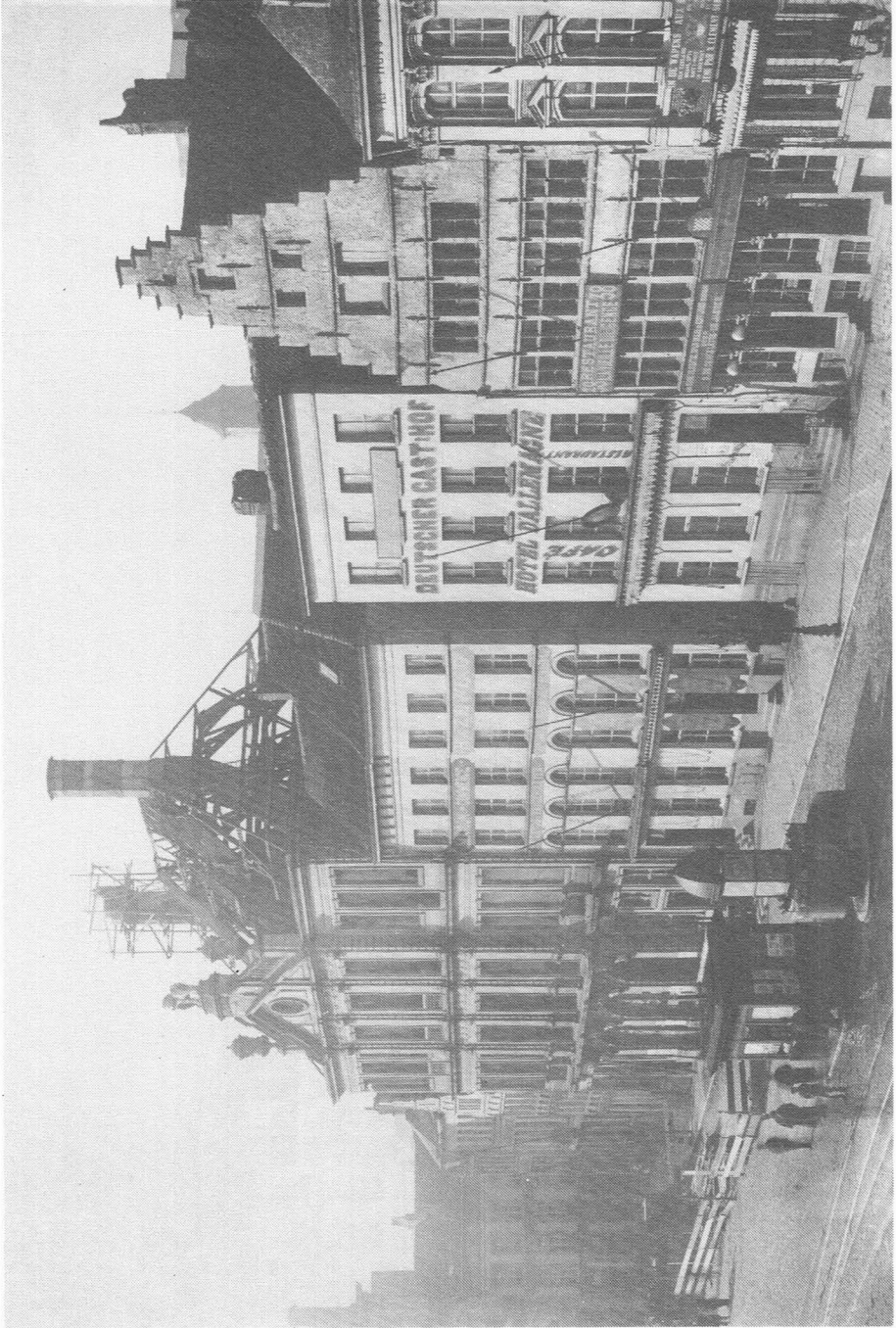
Naschrift

Alhoewel "Pakhuis" later de meest gekende naam werd, sprak men vroeger ook nog van : Hôtel des Octrois, Openbare Stapelplaats, Middenkantoor, Messengerie.

Om het te bouwen werd niet alleen het "Chastelet" gesloopt, maar ook de

Pakhuis 1881. (Foto ACL 25846)

Afbraak Pakhuis. (Foto ACL 25844B)

er aan palende huizen “t Meuleke”, “t Clein Cortrijck” en de “Conijnenberg”.

De eerste steen werd gelegd door Burgemeester (toen nog “voorschepen” geheten) Hubert François de Nieulant de Pottelsberghe. De werken werden uitgevoerd door de aannemers Pieter De Smet en Jan De Meyer.

Het was aanvankelijk bedoeld voor de diensten van de gemeentelijke belastingen, maar aangezien de beschikbare ruimte aanzienlijk hoger lag dan deze die vereist was voor dit doel, werden er ook verschillende particuliere magazijnen in ondergebracht. De gunstige centrale ligging zorgde er voor dat het nooit aan liefhebbers ontbrak voor de huur der verdiepingen. Eén van de 3 poorten leidde naar een overwelfde galerij waar zich de stadswaag bevond. Daar werden de “pakgoederen” gewogen door een gezwoeren weger en de koopwaren die aan de stedelijke rechten onderworpen waren, werden daar opgestapeld tot wanneer de rechten betaald waren.

Rond 1832 werd er voor het Pakhuis een grote bascule of wipwaag geplaatst. De met paarden bespannen wagens en alle andere lasten van een gewicht van meet dan 10.000 K° werden daar gewogen.

Buiten de op de fiche vermelde functies werd het Pakhuis (o.m.) nog gebruikt door de Commissie der Burgerlijke Godshuizen (1797-1799), de Rechtbank van Koophandel (1798-1802 en 1832-1846).

Bij de stichting van de Universiteit werden de cursussen van Geneeskunde er gegeven tot wanneer de nieuwe gebouwen van de Hogeschool af waren. (1817-1826).

Verschillende compagnies van diligenties hadden er hun kantoren op het gelijkvloers. Voor heel wat koetsen was daàr de terminus en de meeste anderen hadden er minstens een halte.

Na de kosteloze jongensschool die er gekomen was in 1831, kwam er zich in 1860 ook nog een kosteloze meisjesschool inwringen, langs de kant van de Graslei.

Het is ook in het Pakhuis dat destijds de hoogste klassen van de stadsscholen de koren kwamen repeteren die zij moesten uitvoeren op de “prijsdeling”, en dit onder de leiding van Karel Miry. Herbergde op een gegeven moment ook nog de eerste Normaalschool voor onderwijzeressen.

Bovendien had de staf van onze kloeke “Garde Civique” er zijn hoofdkwartier.

In het Pakhuis hing ook een klok die het openen en het sluiten van graanmarkt luidde.

U ziet het, een gebouw met een zeer rijke locale geschiedenis. Zeer begrijpelijk dat tal van Gentenaars hevig gekant waren tegen zijn afbraak. Maar ook toen werd daar geen rekening mee gehouden.

H.C.

HET MILITAIR HOSPITAAL*

De oorsprong van het Gentse militair hospitaal is te situeren in Deinze. Tot aan het Calvinistisch bewind bevond zich daar het klooster van Sinte Margarete te Bethlehem, bewoond door zusters Augustinessen. De naam was overgenomen van het oude begijnhof uit die stad, dat in het begin van 1405 werd ontbonden. Enkele rijke Gentse poorters kochten in 1427 de gronden “dewelcke woeste ende ledich gheleghen heeft onder de oologhden van Vlaendere”. (1) Ze bouwden er een kapel en verschillende huizen om er de Augustinessencongregatie in onder te brengen. (2)

Uit dank voor de goede zorgen die de nonnen hem in zijn oude dagen hadden verstrekt, schonk een priester, Jan de Scuweleere hen zijn huis aan de Recollettenlei. (3) De woning deed dienst als “refuge” en opslagplaats van garen en lijnwaad, door de religieuzen in Deinze gemaakt en op de markt in Gent verkocht.

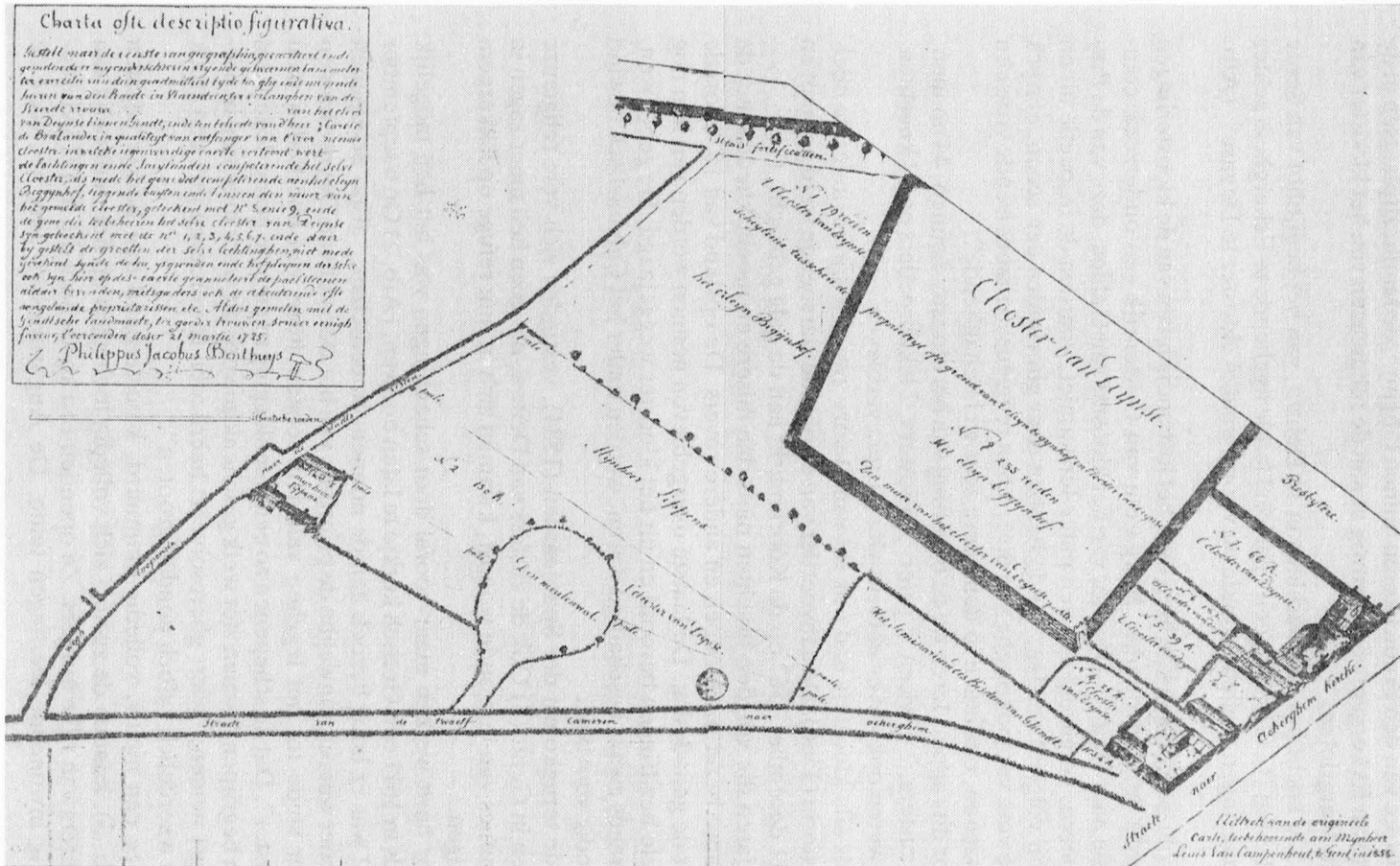
De nonnen weigerden de taks aan de “pachters van de queilloete” (4) te betalen, waarover deze laatsten zich bij het stadsbestuur gingen beklagen. (5) De schepenen, die in 1427 het klooster onder bescherming van de stad hadden genomen, verklaarden “den voorseiden zusteren ontslaghen van der anspraeke van den pachters van der queilloeten van den pontghelde”. In 1468 verkreeg het klooster te Deinze de officiële bescherming van Karel de Stoute. Ze hadden nu het recht het hertogelijk wapen op al hun bezittingen aan te brengen.

Op 9 september 1477 kocht een zekere Gillis Baers, van Symoen uten Hove, voor “Viertich ponden grooten van den coope van eenen huus ende stede, huus ende erve zijnde, staende 't Eckerghem by der keercke”, maar liet er zusters van het klooster van Sente Margerieten in wonen. Acht jaar later kwam het uit waarom Gillis zo genereus was geweest; “23 augustus 1485, Ic Gillis Baers... dat ic cochte, waer de zusteren t'Eckerghem in wonen... ende inghelycxs twee ghemeten meersch t'Eckergem over de Leye, gheheeten 't Cleen Hammekin, kenne dat ic al ghecocht hebbe met 's cloosters pennynghen van Sente Margrietten te Bethleëm in Deynse ende gha af ter stond al 't recht”.

Het ging de nonnen voor de wind want in 1503 werd Ser. Andries Tavernier als stroman gebruikt voor het kopen van een tweede huis; “verkocht hebbende Ser Andries Tavernier een huus metten lochtinghe gheleghen t'Heckerghem aen de Plaetse Joos de Groote daer neffens ghehuust aen deen zy de zusteren van Deynse an d'andere...”. (6)

De woningen werden permanent bewoond want in 1510 de 26sten in de hooimaand staat “Jan de Grutere, ridder heere van Exaerde, van Vaerne-wyck, etc, op bede van zyn heere broeder Lievin Bauwins, pryor van den

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendtsche Tydinghen” 1985, nr. 4.

Afb. 1.
De achtereenvolgende aankopen door het klooster van Deinze. (Atlas Goetghebuer
S.A.G.)

cloostere van den Predicheeren binnen Ghend”, de familiezitplaatsen in de kerk van Ekkerghem voor eeuwig af aan de religieuzen van het klooster van Sinte Margrieten.

In 1520 kocht het moederklooster in Deinze, van het begijnhof van Sente Lysbette (te Gent sic) een “partceel lande liggende te Eckerghem achter de huusingen toebehoorende de voornoemden clooster te Deynse”. (Afb. 1).

Gevolg gevend aan klachten over het losbandig leven van de kloosterlingen stuurde de landvoogdes, Margareta van Oostenrijk een onderzoekscommissie naar Deinze. De prior van het klooster van Galilea, deze van de Predikheren, vergezeld van een pater Jeronimiet, voerden de inspectie uit en gaven volgend verslag; “ende hebben daer ghevonden een scoen, eerlyck ende vote vergaderinghe van diverschen religieusen mannen ende vrouwen persoenen, onsliden in den heere zeer wel behaghende”.

Door dit rapport leren we de bezetting van het klooster kennen; 44 nonnen, 102 zusters, 2 novicen, 1 prior, 3 priesters, 2 lekebroeders en 12 knechten. We weten ook dat er in Gent vier zusters verbleven.

Zoals alle kloosters had ook dit van Deinze zwaar te lijden onder de beeldenstorm (1566). De aanvoerder van de plundersbende werd gesnapt en op 11 december 1567 op de Koornmarkt aan de galg gebracht. (7)

De jaren die volgden brachten niets dan misere en moeilijkheden met de Spaanse bezettingstroepen en andere rovers. De opstand van 1578 zorgde voor de genadeslag. De laatste overgebleven nonnen werden van hun nog luttele bezittingen beroofd en uit het klooster weggejaagd. De gebouwen, die reeds zwaar beschadigd waren, werden onder het Calvinistisch bewind volledig verwoest.

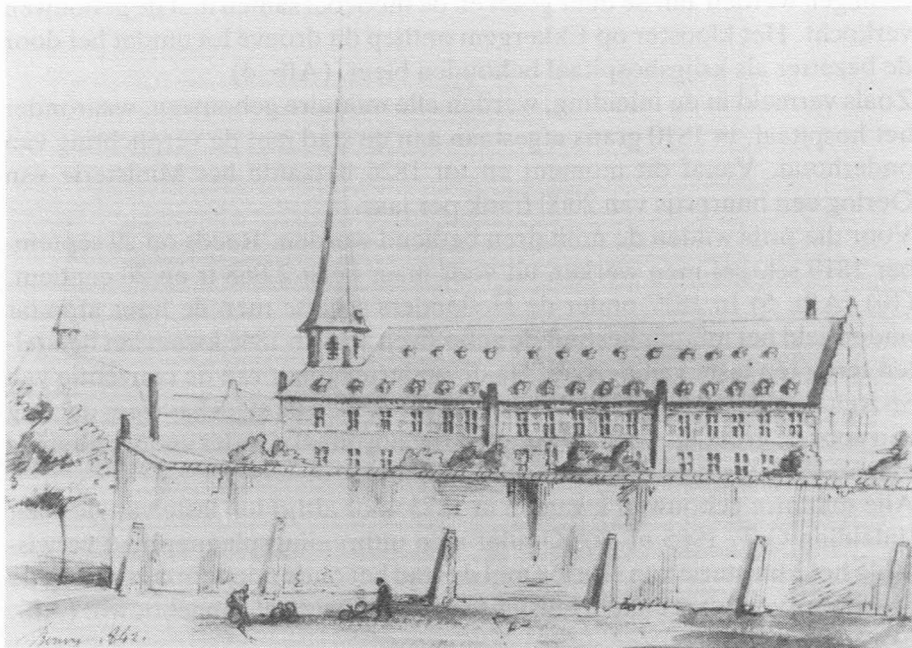
Na de terugkomst der Spanjaarden (1584), vestigden zich vele religieuze orden in Gent. (8) Ook de zusters van Deinze, die geen heil meer zagen in de ruïnes van hun oude woonst, kwamen zich in hun refuge op Ekkerghem vestigen.

Door hard werken maar vooral door schenkingen was het hen mogelijk reeds in 1611 een Gotisch kerkje te laten bouwen. (Afb. 2) Op 6 september 1642 was er hoog bezoek aan de nonnengemeenschap; “alsoo Schepenen begroet waeren vanweghe de priorinne van het clooster van Deynse binnen deser stede tot het legghen van den eersten steen van haerlieden nieu clooster”. Dat de schepenen zo een steenlegging maar al te graag deden kan men begrijpen als men ziet welk geschenk ze voor dit werk mochten in ontvangst nemen; “wiert gheresolveert haerlieden te vereeren met een stuck wyn waerdelick vyftich ponden grooten”.

Nu ze een nieuw, volledig ommuurd, kloosterpand met kerkje bezaten (Afb. 3), konden de zusters zich volledig toeleggen op het onderwijs aan dochters van rijke burgers. Ze openden een kostschool die in 1715 vierendertig inwonende leerlingen telde. De Augustinessen gingen het voor de

Afb. 2.
De kapel van 1611. De toren afgebroken in 1903. Ogiefvensters toegemets in 1903.
Op de achtergrond de kerk St.-Martinus.

Afb. 3.
Klooster der Augustinessen. Links gotische kerk uit 1611 (nog met toren). Boven het
klooster de toren van de St.-Martinuskerk.
Zie ook L. Elaut : Gentse Ziekenhuizen. 1976. (Foto Kon. Inst. Kunstpatrimonium).

wind. Om aan de toenmalige rage van bezit van kunstvoorwerpen te voldoen bestelden ze schilderijen bij het dozijn. (9)

Jozef II, de grote hervormer, kwam roet in het nonneneten werpen. Hij schafte, onder vele andere, ook het klooster van Sinte Margriet af. Bij de openbare verkoop van de inboedel in 1783, werden 185 schilderijen op doek, 81 op hout en één op koper veil geboden. Buiten dit aantal kregen de buitengezette zusters nog 68 doeken mee naar huis. Iedere geestelijke kreeg ook nog 100 florijnen Brabantsch courant als gratificatie en 120 fl. voor het zoeken van een nieuwe woonst.

Na de Brabantse Omwenteling (1790) werd het klooster natuurlijk terug ingericht. Ook als de Oostenrijkers een jaar later terug kwamen lieten ze de zusters met rust.

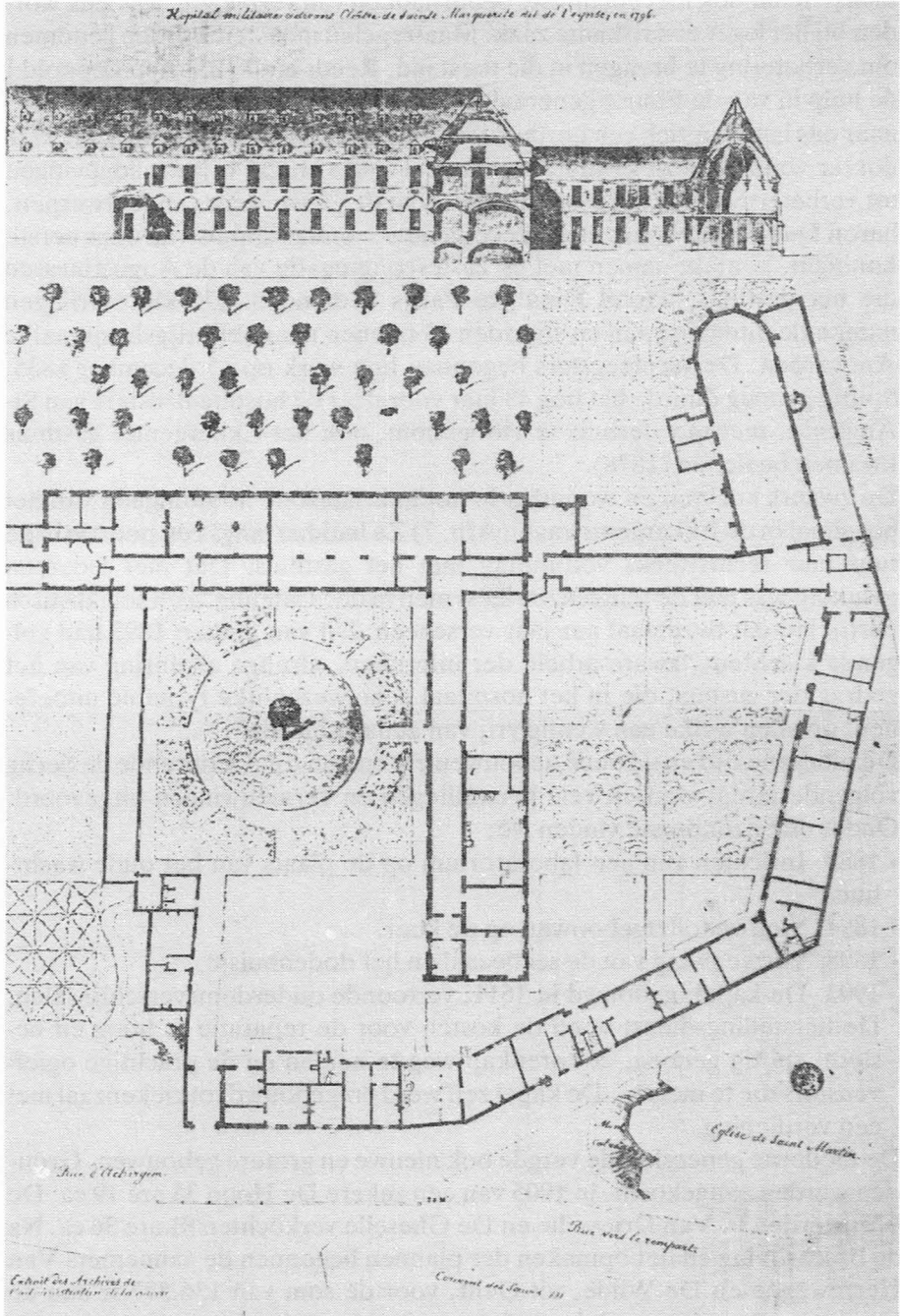
De bezetting door de Fransen in 1792, die maar 4 1/2 maand duurde, bracht niet veel verandering in de kloosterhuishouding. Na de Franse nederlaag te Neerwinden (18 maart 1793) kwamen de Oostenrijkers terug in de stad. Ze brachten maar liefst 3.000 gekwetsten mee. Sinte Margriet moest, zoals de andere kloosters, een gedeelte van de gebouwen afstaan als krijgslazaret. Maar de Franse expansiedruk was niet meer te stuiten en op 4 juli 1794 werden we bezet voor een periode van twintig jaar. Een van de eerste handelingen van onze nieuwe heren was het afschaffen van alle geestelijke orden. Hun eigendommen werden in beslag genomen als "bien public". De kloosterlingen werden aan de deur gezet en de inboedel samen met de gebouwen verkocht. Het klooster op Ekkergergem ontliep dit droeve lot omdat het door de bezetter als krijgshospitaal behouden bleef. (Afb. 4)

Zoals vermeld in de inleiding, werden alle militaire gebouwen, waaronder het hospitaal, in 1810 gratis afgestaan aan de stad met de verplichting van onderhoud. Vanaf dit moment en tot 1826 betaalde het Ministerie van Oorlog een huurprijs van 2000 frank per jaar.

Voor die prijs wilden de militairen bediend worden. Reeds op 29 september 1810 schreef men werken uit voor maar liefst 2.868 fr en 20 centiem. (10) (Afb. 5) In 1827 onder de Hollanders schafte men de huur af maar onderhield het militair bestuur de gebouwen zelf. In 1846 kwam het herstellen terug ten laste van de stad. Na de ondertekening van de conventie van St-Agnes (zie inleiding G.T. 1985 nr. 4) sprak men de stadskas weer duchtig aan voor de grondige vernieuwing van het hospitaal. Onder andere bouwde men in 1853 een sectiezaal en een dodenhuisje.

Alle militaire gebouwen kwamen in 1873 voor altijd ten laste van de staat (inleiding G.T. 1985 nr. 4). Omdat men uitbreidingsplannen had verwisselde het Ministerie van Oorlog met de stad het oude poedermagazijn op de St-Lievensvest voor enkele huisjes tegen het hospitaal aangebouwd. (Afb. 6)

Aangezien de verzorging van zieken en gekwetsten in de militaire hospitaalen meestal aan soldaten was toevertrouwd die niet deugden voor de krijgs-

Afb. 4.
 Het klooster van Sinte Margriet als militair hospitaal, 1796. (Atlas Goetghebuer S.A.G.)

dienst, maar ook niet het minste benul hadden van verplegen, was ziek worden bij het leger een riskante zaak. Maatregelen moesten worden genomen om verbetering te brengen in die toestand. Reeds eind 1831 riep Leopold I de hulp in van de Franse generaal Evain. Deze stuurde dokter Larrey (11) naar ons land om zich een oordeel te vormen over onze ziekenzorg. (12) De dokter vond onze ziekenhuizen niet veel zaaks en gaf wijze raadgevingen tot verbetering. Een der resultaten was dat de gouverneur van Antwerpen, baron Dubois de Nevele en zijn echtgenote, onder impuls van onze eerste koningin, contact namen met de zustercongregatie van de Augustinessen die het gasthuis "Hotel Dieu" te Parijs bedienden. De kloosterlingen namen de uitdaging aan en stuurden 13 nonnen naar het krijgshospitaal te Antwerpen. De verpleegsters begonnen hun werk op 15 december 1835. Spijtig genoeg duurde het nog 43 jaar vooraleer de hospitaalzusters van St-Augustin, met moederhuis te Hoogboom, ook het Ekkergemse gasthuis kwamen bedienen (1878).

De zusters kochten en woonden in het huis naast de hoofdingang van het hospitaal in de Ekkergemstraat. (Afb. 7) Ze hadden langs een poortje in de tuinmuur rechtstreeks verbinding met het gasthuis. Dat niet iedereen gelukkig was met de religieuzen leest men in de "Loteling" een socialistisch partijblad dat tweemaal per jaar verscheen. Dit van januari 1895 had volgende klachten; "zware arbeid der infermiers, strenge afkeuring van het gedrag der zusters, die in het hospitaal eene wezenlijke tyrannie uitoefenen, op allen welke een weinig vrij van gedachten zijn".

De moderne tijd en de oude gebouwen eisten hun tol. Gedurende de dertig volgende jaren, werden vele herstellingen en vernieuwingen uitgevoerd. Onder de bijzonderste vinden we;

- 1880. Inrichten van een laboratorium op de plaats van het oude wachthuis.
- 1894. Nieuwe toiletgebouwen op de koer.
- 1898. Vernieuwing van de sectiezaal en het dodenhuisje.
- 1903. De kapel, gebouwd in 1611, vertoonde ouderdomsverschijnselen. De herstellingsdienst vond de kosten voor de reparatie te hoog en besloot, spijtig genoeg, de torenkap weg te nemen en de prachtige ogieffensters toe te metsen. De kapel zelf werd omgebouwd tot ziekenzaal met één verdieping.

De moderne geneeskunde vergde ook nieuwe en grotere gebouwen. Gronden werden aangekocht, in 1905 van een zekere De Hoon 35 are 19 ca. De brouwerijen P. Van Driessche en De Gheselle verkochten 81 are 36 ca. Na de beschrijving en het opmaken der plannen begonnen de aannemers Van Herreweghe en De Wilde, uit Gent, voor de som van 136.577 fr aan de bouw van vier nieuwe ziekenzalen en een gloednieuwe operatiezaal. Na afwerking was de hospitaalcapaciteit gestegen tot 300 bedden. (14)

1914 ! Het Duitse leger viel ons land binnen. Het legde beslag op alle mili-

MAIRIE DE GAND.

AVIS.

adjudication

Au rabais des travaux à faire dans l'Hôpital militaire de cette Ville.

LE MAIRE DE LA VILLE DE GAND, *Baron de l'Empire, Membre de la Légion d'honneur,*

Informe le Public, que les Soumissions définitives pour l'entreprise des travaux de réparations et changements à faire dans l'Hôpital militaire de cette Ville, seront reçues au premier Bureau de la Mairie, jusqu'au 3 du mois d'Octobre prochain, à dix heures du matin précises, et que passé cette époque elles ne seront plus admises.

Ces travaux sont évalués, par le devis estimatif, à la somme de 2868^{fr} 20^{ct}

Les soumissions porteront pour suscription: *Soumission pour l'entreprise des travaux à faire dans l'Hôpital militaire*; elles devront être écrites sur timbre, et contiendront, outre l'obligation de se conformer au Cahier des charges, celle d'exécuter, à un prix fixe, les travaux spécifiés auxdits Cahier et Devis.

Les Cahier de charges et conditions, Détails et Devis estimatifs, approuvés par l'Autorité supérieure, sont déposés au Bureau susdit, où chacun peut en prendre connaissance, tous les jours (les Fêtes et Dimanches exceptés) depuis neuf heures du matin jusqu'à midi, et depuis deux jusqu'à cinq heures de relevée.

Fait à l'Hôtel-de-ville, le 29 Septembre 1810.

Signé PYCKE.

Nota. L'ouverture des Soumissions aura lieu Mercredi 3 Octobre, à 11 heures du matin, en la Salle de Séance de la Mairie

MODELE DES SOUMISSIONS.

Je soussigné (*mettre les nom, prénoms et profession*) demeurant à rue , département de , me soumetts et m'oblige de prendre en entreprise les travaux à faire dans l'Hôpital militaire de cette Ville, compris dans l'affiche arrêtée par le Maire de la ville de Gand, moyennant la somme de (*mettre la somme en toutes lettres*) francs.

Je me soumetts et m'oblige en outre à remplir exactement les clauses et conditions imposées par le Cahier des charges, dont je déclare avoir parfaite connaissance.

Gand le 1810.

A GAND, chez C. J. FERNAND, Imprimeur de la Mairie.

*Le soussigné me bayard de la Mairie de Gand
a déclaré d'avoir affiché l'avis qui précède
aux lieux susdits le 29 septembre 1810
Maire de Gand F. de Wilt*

Afb. 5.

Aanbesteding van 29 september 1810. (S.A.G. Moderne geschiedenis serie F)

taire gebouwen. De loopgravenoorlog aan de IJzer eiste een enorm aantal mensenlevens maar nog meer gewonden. Reeds eind 1914 bouwden de "Feldgrauen" zes lazaretbarakken in de tuin van het hospitaal. (Afb. 8) Zelfs op 23 september 1918 kwam er nog een nieuw ziekenpaviljoen met galerij klaar om aan de niet afhoudende gekwetstenstroom te voldoen. Gedurende de vier jaren bezetting brachten de Duitsers met hun gekende "Grundlichkeit" ook veel verbeteringen aan. Verschillende lokalen werden met faience bekleed en men plaatste overal waterkranen. De sanitaire voorzieningen kregen een nieuw kleedje enz. Gezien het grote aantal gekwetsten die in het hospitaal overleden moest men zorgen voor een veel grotere "Totenhalle". Daarin werd voorzien door het oude dodenhuisje en de sectiezaal af te breken en op die plaats het sombere huis op te trekken. Na de overgave in 1918 waren ook aan Belgische zijde, nog lang, veel soldaten te verzorgen. Op 11 juni 1919 verkocht de weduwe De Hoon, 81 a 36 ca grond aan de staat waarop een laboratorium verrees. 30 dec 1919, grote dag voor de inrichting. Een motor zorgde voor elektrische verlichting. De heropbouw van het land kostte veel geld. Buiten de hoogst nodige herstellingen en het plaatsen van centrale verwarming in 1934, veranderde er tot het einde der dertiger jaren niets meer aan de gebouwen van het Gentse militair hospitaal.

Reeds onmiddellijk na de oorlog waren stappen gedaan om het ziekenhuis volledig te modernizeren. Maar gezien de vele andere uit te voeren werken was daar nooit veel aandacht aan geschonken. Generaal dokter De Clerq, rond 1930 bevelhebber van het gasthuis, liet plannen ontwerpen die werden goedgekeurd. Door allerlei omstandigheden werden de voorziene kredieten steeds gebruikt voor andere doeleinden. (15) Het duurde tot 1938 vóór al eer het startsein klonk voor het bouwen van maar liefst drie nieuwe paviljoenen. Eén blok kwam er klaar. (16) Door het uitbreken van de tweede wereldoorlog in 1940 verdwenen de plannen voor de twee andere gebouwen in de ijskast.

Eind mei 1940 richtte men een rood-kruishospitaal in, met Belgisch personeel onder Duitse bewaking. Er werden ongeveer 1000 Belgische, Franse en Engelse soldaten verpleegd. Eind februari 1941 doekte men deze rodekruispost op en kwam een gedeelte van de patienten van het Bijlokegasthuis het oude klooster van Deinze bevolken. De Bijloke zelf moest dienen als Duits militair lazaret.

Bij de bevrijding van ons grondgebied kwam het personeel van het rodekruisgasthuis van St-Amandsberg, onder leiding van luitenant-kolonel geneesheer De Monie het hospitaal overnemen. Er werden geallieerde soldaten, hoofdzakelijk Engelsen en Polen maar ook veel verzetstrijders verzorgd.

Langzamerhand verminderde het aantal gekwetsten en kwamen de lokalen leeg te staan. Het krijgsauditoriaat, dat onmiddellijk na de oorlog zeer be-

Afb. 6.
St. Martinuskerk. Rechts op de foto de kleine huisjes tegen de muur van het klooster
gebouwd. (Foto Nr 40.136, Copyright A.C.L. Brussel)

drijvig was met de veroordeling van collaborateurs en gebrek had aan plaats, nam begin 1945 de blok "Melchior" in beslag.

In 1947 was het aantal patiënten zodanig geslonken dat de legerleiding besloot het hospitaal te sluiten. De zusters, nu zonder werk verbouwden hun huis in de Ekkergemstraat 147, tot een rustoord voor bejaarde dames onder de naam "Home Maria Koningin". Na het afbranden van de Gentse "kulderschool" op de Martelaarslaan (23 augustus 1947) bracht men de weesjongens tijdelijk onder in de leegstaande gebouwen.

Om duistere reden opende het hospitaal opnieuw zijn poorten eind 1951. Het werkte eigenlijk alleen als infirmerie. De ernstige zieken en dringende chirurgische gevallen stuurde men naar de Bijloke.

Als gevolg van een reorganisatie in de militaire medische diensten begin 1952, sprak men er over het hospitaal definitief af te schaffen. Er waren plannen de diensten onder te brengen in de nieuwe gebouwen van het universiteitshospitaal te Zwijnaarde. Dit reusachtige complex waarvan de bouw was begonnen in 1925 zou volgens schatting (in 1951 sic) nog één miljard frank opsloppen vooraleer het volledig klaar kwam. De militaire gezondheidsdienst zou 1/3 van het geheel bezetten. De legerleiding zag heil in die plannen. Het feit dat de militaire zieken zouden worden beheerd door de universiteit en dat men zich zou moeten onderwerpen aan de (burger) voorschriften deed de plannen mislukken.

Gedurende de twee jaar dat de verhuisdiscussies hadden geduurd, had het militair ziekenhuis geen enkel krediet meer bekomen en stond er maar bouwvallig bij. De toenmalige bevelhebber, majoor geneesheer Heintz maakte er een erezaak van het gasthuis te modernizeren. In 1954 begon men blok B (uit 1908) te vernieuwen. In 1956 verrees blok D uit de bodem waarin de operatie-reanimatie-sterilisatie en andere zalen waren ondergebracht. In april 1956 moest ook het krijgsauditoriaat het veld ruimen voor de vernieuwwoede van Heintz. Ze gingen het gebouw op de Oude Schaapmarkt betrekken, waar ze nu nog steeds verblijven.

Drie hospitaalzusters, nu uit het Augustinessenklooster van Dendermonde, kwamen op 2 februari 1959 het verpleegpersoneel aanvullen; ze woonden in het gasthuis, boven het oude couvent.

Wat er nog over was van de in 1611 gebouwde kapel, moest er in 1960 aan geloven. Ze werd samen met de oude gebouwen langs de Bisschop Triestlaan afgebroken. In de plaats kwam de nieuwe polykliniek die men er nu kan bewonderen.

Als laatste in de vernieuwingsrij kwam blok "Melchior" aan de beurt. Die werd herschapen in een ultramoderne dienst voor besmettelijke ziekten. Dit gebeurde juist vóór het hospitaal op 1 maart 1962 definitief werd gesloten. Alleen een beperkte polykliniek bleef bestaan waaronder een apotheek, een tandheelkundige dienst en enkele andere medische posten. In 1963 gingen de oude gebouwen en de vroegere hoofdingang tegen de

Afb. 7.
Huis van de Hospitaalzusters naast de hoofdingang van het hospitaal in de Ekkerger-
straat.

Afb. 8.
De lazaretbarakken gebouwd op het einde van 1914. (Eigen foto)

vlakke. (Afb. 9) Het moet zijn dat ook het home "Maria Koningin" niet meer rendeerde want in 1965 verkochten de zusters het huis en keerden terug naar het moederklooster in Hoogboom.

Het Academisch ziekenhuis te Gent, had met plaatsgebrek te kampen. Het sloot een overeenkomst met de militaire overheid om de leegstaande blokken te gebruiken, totdat de gebouwen op het terrein van het A.Z. klaar waren.

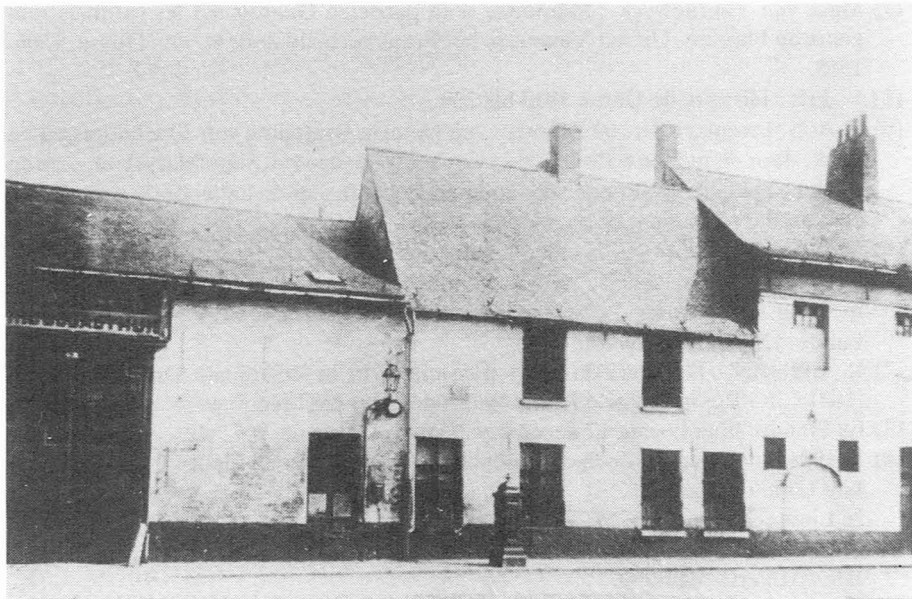
Ook de sociale dienst van het leger en de dienst der militaire gebouwen van Oost-Vlaanderen kwamen in 1975 enkele lokalen betrekken. Tussen eind 1980 en begin 1981 kon men er ook Vietnamese bootvluchtelingen aantreffen die wachtten op een definitieve verblijfplaats ergens in België.

Buiten de kamers betrokken door militaire leerlingen die het doktersdiploma wensen te behalen aan de Gentse universiteit, de dienst militaire gebouwen, deze van de sociale dienst en de polykliniek met apotheek, staan de prachtige gebouwen nu leeg.

Roger VAN AERDE
1984

BIBLIOGRAFIE - NOTEN

- (1) Rijksarchief Gent (R.A.G.) inventaris Nr. 69. Klooster van Deinze.
- (2) Het bouwen van Godshuisjes, kapellen ja zelfs kloosters, door rijke burgers was in die tijd geen zeldzaamheid. De bedoeling lag meestal in het afkopen van het eigen zieleheil.
- (3) R.A.G. inventaris 69, klooster van Deinze; "... dat Jan de Scuweleere, priestere, omme godswille ende over zyn coste ende dienst, die de voorseide zusteren hem deden in zyne ouden tyde tot zynen overlydene, hemlieden ghegheven haade zyn huus binnen deser stede naer zyn overlydene".
- (4) Queilloeten, caliote, cuillioete, caylote e.a.; belasting door Filips de Goede ingevoerd, speciaal op levensmiddelen maar later ook op andere goederen. Deze belasting was zeer onpopulair en gaf in Gent zelfs aanleiding tot een opstand.
- (5) R.A.G. inventaris van Deinze 69; "1458 de 5e in de Hooimaand. Als van dat de pachters van der queilloete van den pontghelde versochten de zusteren van Sente Margriete clooster in Bethleem te Deynse bedwonghen 't hebbene pontgheld te betalene van al 't ghuendt dat zy cochten ende vercochten binnen deser stede van Ghendt ende daeruute voerden, anghesien dat eenighe van hemlieden woonste hielden in een huus van den voorseiden godshuuse toebehoorende binnen derselver stede ende groote coopmanscepe daden van lijnen gaerne, lijnwade ende anderseins, daer 't recht van der queilloete deser stede ancleefde".
- (6) Meestal gebeurde de openbare verkoop in een herberg. Het zou opzien hebben gebaard nonnen in een drankgelegenheid te zien verschijnen. De geestelijken hielden er ook niet van hun rijkdom openbaar ten toon te spreiden om geen rem te zetten op de schenkingen. Daarom werd meestal gebruik gemaakt van een te vertrouwen stroman.

Afb. 9.
De hoofdingang en aanpalende gebouwen in de Ekkergermstraat afgebroken in 1963.

Afb. 10.
Hier zou men kunnen beweren “Het Belgisch leger werpt zijn zieken op straat”. In werkelijkheid wachten zieke soldaten (waarschijnlijk veel “carottiers”) aan de Bisschop Triestlaan op het voorbijtrekken van de Ronde van Frankrijk. (Foto De Wulf)

- (7) Marc van Vaernewyck : Mémoires d'un patricien Gantois sur les troubles religieux en Flandre. Uit het Vlaams in het Frans vertaald door H. van Duyse. 1566-1568.
- (8) V. Fris : Histoire de Gand. 1913 blz 239.
- (9) R.A.G. inventaris Nr. 69 Klooster van Deinze. Bestelling van 30 schilderijen op doek, door de juffrouw Procratesse van het "clooster van Sinte Margriete... op de modelle ghelyck hy alreadys drye ghemaect heeft... ende dat voor de somme van een hondert ponden grooten contant ghelt".
- (10) Gazette van Gend van maandag 1 oktober 1810.
- (11) Jean-Dominique Larrey, militair chirurg onder Napoleon. Uitvinder van de mobiele ambulances. Publiceerde verschillende werken over militaire geneeskunde. Hij stierf te Lyon in 1842.
- (12) R. BOIJEN : De geneeskundige inspectietocht in België van Dr. J.D. Larrey (1831). in : Revue Belge d'histoire militaire deel XXI Nr. 5. 1976.
- (13) La Flandre libérale van 17 december 1908.
- (14) In 1908 bevonden zich volgende eenheden in garnizoen te Gent :
- 1ste Linie regiment.
 - 2e Linie regiment.
 - 4e Lansiers regiment.
 - 1ste Artillerie regiment.
 - De staf van de 2e Cavalerie divisie.
 - De staf van de 4e brigade van de 2e Cavalerie divisie.
 - De staf van de 1e divisie legerartillerie.
 - Militair hospitaal.
 - Militaire bakkerij en beenhouwerij van Oost-Vlaanderen.
 - Kwartiermeestermagazijn van Oost-Vlaanderen.
- Niettegenstaande er steeds enkele compagnies of escadrons waren afgedeeld in andere steden of in kampen, bestond het Gentse garnizoen steeds uit rond 8.000 militairen.
- (15) R. Van Aerde : De kanonnengieterij bij Gent; in : Heemkundige kring de Oost-Oudburg, jaarboek XIX, 1982.
- Bij de bezetting van het Rijnland, door het Hitler-leger, in 1936, viel de bufferzone tussen België en Duitsland weg. De legerleiding zag zich verplicht de grote munitieopslagplaatsen, de bewapeningsindustrie en andere militaire installaties, die zich overwegend in Wallonië bevonden, achter de lijn Antwerpen-Schelde-Gent over te brengen. Dit kostte massa's geld, daarom kwam men er niet toe het militair hospitaal te vernieuwen.
- (16) In 1938 was kolonel-geneesheer Melchior bevelhebber van het gasthuis. Onder de oorlog werd deze officier door de Duitsers opgepakt. Hij kwam om in een concentratiekamp. Na de bevrijding gaf men dit gebouw zijn naam. Het ganse hospitaalkwartier draagt de naam "Onderluitenant-geneesheer Goemans" naar de jonge dokter die sneuvelde op 1 oktober 1918.

Andere gebruikte werken

- P. Dierickx : Geschiedenis van de gebouwen van het militair hospitaal te Gent. in : Acta Belgica de Arte Medica Militari. XI, 1965.
- L. Elaut : Gentse ziekenhuizen. 1976.
- L. Heintz : L'hospital militaire de Gand. In : Acta Belgica de Arte Medica Militari. XI, 1965.

G. Mortier; Duizend jaar Ekkergerm. 1974.
Stadsarchief Gent : Fonds Van Werveke Nr. 534. Atlas Goetghebuer F155/D90. Resolutieboeken der Schepenen van de Keure.
Eigen documentatie.

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

Peperkoek : In een halve kilogram tarwe-rogge- of de twee soorten gemengde bloem maakt men een kuiltje en strooit er een snuifje zout rond. Men doet er drie eierdooiers, een lepel of twee gelei of honing, een koffielepel maagzout en 350 gram suiker in. Al roerend giet men er nu een halve liter lauwe melk bij en mengt zeer goed tot al de bloem in het vocht opgenomen is. Men voegt er nog een half pakje bakpoeder bij en klopt het deeg zeer luchtig gedurende enkele ogenblikken. Het tot sneeuw geslagen wit van de drie eieren wordt nu licht ingemengd. Het geheel komt nu in een ingesmeerde en met bloem bestrooide vorm terecht die afgedekt wordt zodat men het deeg op een warme plaats kan laten rijzen gedurende 20 minuten. Dan laat men in een goed verwarmde oven op hete stenen de zaak gedurende een uur bakken (en eens draaien). Voorzichtigheidshalve laat men gedurende het eerste kwartier het deksel op de vorm. Men neemt het er nadien af en laat de peperkoek goed bruin bakken.

Marsepein : 200 gram geraspte amandelen (nu gemakkelijk in de handel te verkrijgen) 200 gram poedersuiker (dus steeds gelijke hoeveelheden), het wit van een ei en enkele druppels oranjebloesemwater worden zeer goed dooreen gemengd, tot een langwerpige blok gevormd en te drogen gestoken in de oven. Men kan het deeg ook tot aardappeltjes rollen (nogal ongelijk van vorm), welke men in cacao wentelt en voor de natuurlijkheid versiert met stukjes amandel die de keestjes nadoen. Men kan het geheel ook tot witte klompkens verwerken. Na de vorming ervan worden deze op ouwels (bij de mis gebruikte hosties) geplaatst, langs boven, met een vork even van streepjes voorzien, en even in de oven gebakken totdat langs boven lichtekens gebruind de korstjes verschijnen.

Oude Keukenpiet zou nog even een en ander hebben opgegeven maar Tante Mele was stilletkensaan ingedut, waarschijnlijk door de deugd van het vele geïmagineerd tafelenot.

Ik vond het maar best er stilletkens uit te muizen "sans tambour ni trom-

pette” en Keukenpiet en Oud Moetje waren van ’t zelfde gedacht. Wel tot aan de Feestdagen !

Wat er eigenlijk gebeurd is weet ik tot hiertoe nog niet maar bij Oud Moetje en haar gezin zit de kat in de horloge. Is er iets geweest tussen Oude Keukenpiet en Tante Mele over Palmares, ’t kan zijn, want ik meen gehoord te hebben dat ons Tante Mele gestreden heeft tegen haar man die met feestdagen en de jacht wilde uitpakken met recepten over wild, wat haar mishaagde in haar ontvankelijk gemoed van dierenbeschermster. Oud Moetje had een loodje in ’t zakje geworpen met haar oude geschiedenis van die zeer rijke familie waarbij zij vroeger genaaid had en die een jachthuis had waar men van tijd tot tijd eens mensen vroeg om een stukje wild, goed voorbereid, te verorberen, en Oud Moetje ging dan soms de keukenmeid een handje toesteken. ’t Wild bleef dan soms een paar dagen liggen om murw te worden, maar ditmaal duurde het zo lang dat men in het jachtwachtersgezin de indruk kreeg dat er van de laatst geschoten haas niet veel goeds meer zou overblijven en dat de geur van het dier zo walgelig werd dat men het in de aalput wierp. ’s Anderendaags stond daar Mevrouw met de keukenmeid : Mijnheer had vrienden gevraagd om ’s avonds een haas te eten. Goede raad was duur : de haas werd uit de put gehaald, enkele malen door ’t kokend water getrokken en met zorg bereid. Waren zij niet zo’n deftige lui geweest, Mijnheer en zijn vrienden zouden hun vingers hebben afgelikt, zo’n smakelijk haasje hadden zij nog nooit gegeten. En Moetje besloot met de woorden van haar moeder zaliger : “hoe vurter, hoe korter, ’t ès eelmans kost !”

Waarop Tante Mele besloot : “’t Is walgelig, om misselijk van te worden”. En Keukenpiet had besloten : dan maar een mals en normaal konijntje en Moetje had kalm geopperd : ’t is winter, schrijf gij over schaapsragoût met raapkens, en over societjes met kool of spruiten (van mijn grutse, voegde

zij er bij). En plots was daar middenin Aloïs (God weet van waar) opgedoken. Met die zat het ook alweer scheef, want die was weer aan ’t verkeren met een jong zot ding dat alweer niet welgekomen was en had bedreigd zich te gaan verhuren als hulpkok op een groot zeeschip, en toen iedereen in een lach schoot gaf hij de recepten van enkele desserts als bewijs

van zijn kunde ten beste. En zo hebben wij ditmaal :

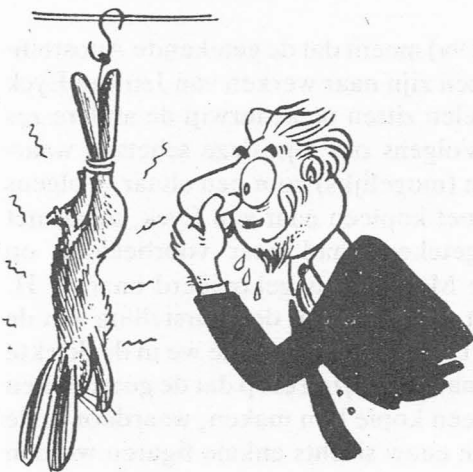
Konijn : Wij hadden het vroeger al reeds eens over gestoofd konijn met pruimen daarom hebben wij het vandaag over :

De rug (rable) van het konijn : men snijdt de rug uit, zuivert en ontzenuwt hem. Men plaatst hem in een frietvetstramijn, overdekt hem met een brede schil spek, voegt er 50 gram boter, peper en zout bij. Men laat hem nu bruinbakken gedurende ongeveer een halfuur in een zeer warme oven, hem dikwijls overgietend. Vijf minuten vooraleer hem uit de oven weg te halen voegt men bij het sap een koffielepel mostaard terwijl men nog eens goed de rug overgiet.

De saus wordt nu ontvet, men bindt ze met wat tarwebloem in koud water gebroken. Men voegt er een drietal lepels verse room aan toe, wel opletend de saus niet meer in de kook te brengen. Men snijdt de rug in stukken, monteert hem terug in zijn geheel op de opdienerschotel. Men giet er nu de saus over en dient op met sla en mayonnaisesaus.

Konijnenpastei : Men snijdt de schoonste stukken af en voegt bij een kilogram konijnenvlees vierhonderd gram spek. Men laat het geheel twee dagen lang marinieren in een marinade bestaande uit een 1/4 liter rode wijn en een 1/8 liter azijn, laurier, thym, dragon, kruidnagel, geraspte muskaatnoot, peper, zout, nagelpoeder en acht gesneden ajuinen. Na twee dagen wordt het geheel gemalen en in een vorm gegoten waar men langs onder dunne schilletjes spek heeft uitgespreid, wat men nu ook boven op doet. Zo gaat het in de oven en wordt de pastei gebakken.

Jong konijn met hesp : Snijdt een konijntje in stukken en laat opkomen

en dan stoven met enkele schillen hesp, een glas witte wijn, een tuiltje peterselie met ciboel, wat bouillon en peper. Steek de saus door een teemst, schep er het vet af en bindt met wat aardappelbloem. Opdien met croquetjes.

Gehakt konijnenvlees in 't vet : Neem een konijn, snijdt er het vlees af en hak dit in kleine stukjes; neem hetzelfde gewicht van vet spek. Zet het spek en het konijnenvlees op het vuur met

een liter water, zout, muskaatnoot en thym. Men roert onophoudelijk in het vlees en perst het nu en dan eens met een schuimspaan uit. Het water verdampt stillekensaan en de stukken konijnenvlees moeten dan gebraden worden. Leg ze in kleine potten en bedek ze met een laag varkensvet en bewaar het geheel op een koele plaats.

Konijn met saucietjes : Snijd het konijn in stukken die men goed moet laten bruin worden door toevoeging van een stuk spek of een klont boter, en steek er vervolgens 5 of 6 sjalotten of een paar grote ajuinen, zout, peper, wat muskaatnoot en een gestampte grofkensnagel bij. Men lengt op met een weinig water en voegt er dan een glas Bordeauxwijn bij. Een half uur vóór het opdienen doet men er ongeveer een kwart kilo saucietjes bij (deze moeten gemaakt zijn met schaapsnaren, zodat zij zo dun zijn als quenellen) en vleesballetjes; men moet die worstjes heel voorzichtig in de pot doen zodat zij niet openbarsten. Men kookt daarna kastanjes derwijze dat ze niet in moes vallen; zijn zij groot men snijdt ze in twee. Men voegt die nu, als ze zacht maar nog geheel zijn bij het konijn en dient alles samen op. Hier kwam Moetje tussen. Die saucietjes hadden haar aandacht getrokken en nu moesten wij het hebben over :

R.V.
('t vervolgt)

DE GESCHIEDENIS VAN DE VIJT-BORLUUTFUNDA-TIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1450 (omstreeks). Friedländer (noot 9a) meent dat de getekende Apostelfiguren in de Weense Albertina kopieën zijn naar werken van Jan van Eyck gemaakt kort vóór 1430. Zes apostelen zitten neer, terwijl de andere zes rechtopstaand werden afgebeeld. Volgens ons zijn deze schetsen waarschijnlijk voorstudies van sculpturen (mogelijks) voor een altaar. Volgens ons hebben we hier niet te maken met kopieën naar van Eyck, maar met replieken van figuren die men getekend had naar voorbeelden op Eyckiaanse werken. St.-Jacobus de Meerdere is gekopieërd naar de H. Judocus, en Johannes de Evangelist gaat terug op de voorstelling van de buitenluiken van het Gentse altaar. Deze tekeningen, die we in de direkte epigonie van Jan van Eyck mogen plaatsen, wijzen erop dat de geestelijken er toezicht op hielden dat niemand een kopie kon maken, waardoor in de 15de eeuw en 1ste helft van de 16de eeuw slechts enkele figuren werden gekopieërd. Een vluchtige schets in de kapel kon men moeilijk verhinde-

Detail van het exotisch landschap op het rechter zijluik (De Heilige Kluizenaars).

ren. In dezelfde periode schilderde Rogier van der Weyden in opdracht van kanselier Rolin een Laatste Oordeel (Beaune, godshuis). De kompositie van de buitenluiken gaat terug op deze van het gesloten retabel. De opstelling van de middenste figuren bovenaan roept duidelijk deze van het Lam Gods voor ogen; en reeds hadden we de hellevoorstelling in verband gebracht met de verloren predella van het Gents schilderij. Rond dit tijdstip schilderde Rogier een Madonna (Frankfurt, Städtliche Kunstinstitut) waarvan de mantel duidelijk geïnspireerd is op deze van de Maagd op het Gentse veelluik (208). Op van der Weyden's altaarstukken eveneens daterend rond deze data, o.a. Colomba- en Bladelinaltaar, zien we op de achtergrond de proosdij van de Gentse St.-Baafsabdij (noot 35). Een studiereis omstreeks 1450 door de Brusselse kunstenaar naar Gent lijkt hier wel overtuigend (noot 238D).

Daarvoor (omstreeks 1438) zien we dat Rogier de engel van de Parijse "Annunciatie" (Louvre) ontleent aan zijn voorganger op het Gentse retabel (noot 68). De muurschildering in de kloostergang van S. Maria di Castello te Genua, voorstellende een Annunciatie (1451), van Justus van Ravenberg (die men eertijds identificeerde met Justus van Gent), gaat kompositorisch terug op de buitenluiken van het Gentse retabel (cfr. 156). Van de Eyckiaanse miniaturen uit het Turijns-Milanees gebedenboek (noot 21) toont het Virgines-miniatuur het duidelijkst verwantschappen met het Lam Gods (cfr. H. Vrouwen op het aanbiddingspaneel).

Ook het schaap onder het miniatuur en de duif boven de Madonna wijzen direkt naar het Gentse veelluik (208A). De identificatie van de Madonna met één der vorstinnen van het Hollandse huis is wel ver gezocht. Gorissen (208B) wil het helle-miniatuur uit het Getijdenboek van Katharina van Cleef (1435-55) zonder grondige reden in verband brengen met de vernielde predella van het Lam Gods.

1455-1459. Dhanens (204A) merkt op dat de uitbeelding van de geknielde vrouw en de affiniteit in het profiel van het gelaat met de karakteristieke, volontaire, vooruitstekende kin op het epitaaf van kanunnik Pieter Van der Meulen toegeschreven aan Antoine Cautel van Gent (Luik, St.-Pauluskathedraal), teruggaan op de H. Vrouw naast Ursula op het aanbiddingspaneel. De neiging en de opstelling van de zittende figuren op dit Luikse werk gaan terug op de Gentse Deïsis.

1458, april 4. Ter gelegenheid van het bezoek van Filips de Goede aan Gent werd het veelluik uitgebeeld als een tableau vivant aan de Poel (209).

1459, november 5. Lodewijk Dauphin (de latere Lodewijk XI) verbleef in het voormalige huis van Joos Vyt. Een bezoek aan het Lam Gods ligt voor de hand (210).

1459-1460. Een Duitse leerling van Jan van Eyck maakte in opdracht van de koning van Castilië, Hendrik IV, het schilderij “De Levensbron” (o.c.), dat geschonken werd aan het Hieronymietenklooster El Parral te Segovia. Het Museum van het Oberlin College te Ohio en de kathedraal te Segovia (1560) bezitten oude kopieën naar dit werk, dat compositorisch teruggaat op het Lam Gods. De opinie dat we hier te maken hebben met een werk dat behoorde tot de reeks ingevoerde Vlaamse schilderijen in opdracht van koning Jan II (210A) kan verworpen worden, daar de ruige stijl, de Moorse invloed (accolade), de iconografie en het feit dat El Parral beroemd was om zijn talrijke vloeiende bronnen, er op wijzen dat dit werk in Spanje geschilderd werd onder invloed van een Spaans inspirator. In dezelfde groepering van de Meester van de levensbron vermeldden we reeds het portret van een biddende man (Leipzig, Museum für Bildende Kunste) (cfr.), dat compositorisch teruggaat op het Vyt-portret. Het portret van de graaf op de Levensbron vinden we terug in het zgn. zelfportret van Hubert op het Gents retabel, naarwaar er een (19de eeuwse) kopie in spiegelbeeld in het Berlijns museum bestaat. Wij vinden dit personage eveneens terug in één der miniaturen van het Milanees-Turijns gebedenboek.

1461. Op een koorkap met als voorstelling “taferelen uit het leven van een heilige (Martinus, Bavo)” in de Gentse St.-Michielskerk zien we in spiegelbeeld het witte paard van het gestolen paneel. Sommige auteurs schrijven het ontwerp toe aan Jan van Eyck, doch daar deze reeds 20 jaar overleden was en wij een ontleding opmerken aan het Lam Gods, kunnen we dit niet bijtreden. Het wijst wel op het feit dat kort vóór Daniël II de Rycke en Van der Goes de eyckiaanse stijl te Gent in ere werd gehouden. De ontwerper moet een voornaam meester geweest zijn, zoals Daniël I De Rijke of een Martins (210B).

1464-1469. Het witte paard, de opkomende groep en het landschap dat verder loopt in de zijluiken van de Gentse Calvarietriptiek (Gent, St.-Baafskathedraal) vinden we terug op het oudst Gents bewaarde paneel in dezelfde kerk.

Rudy VAN ELSLANDE
(*t vervolgt)

VRAAG EN ANTWOORD

Antwoord van de Heer **Lucien Huyghe** op de vraag van de Heer **Antoine Fobe** (Gh. Tyd. 1985 - Nr. 3 - p. 180).

De Kalvarieberg aan de IJzer werd ingehuldigd op 23 september 1928 in aanwezigheid van Prins Leopold en Prinses Astrid en van de Belgische Bisschoppen.

De architect was de Heer Van Elslande. Of Aloïs De Beule inderdaad de beeldhouwer was is niet geweten.

Vraag van de Heer **David Maes**.

1. Graag had ik wat meer vernomen omtrent de Gentse beeldhouwer Antoon Van Eenaeme. Vermoedelijk was hij woonachtig op de parochie van St.-Michiels gezien de begrafenisplechtigheid plaats had in de kerk van deze parochie. Zijn meest bekende werken zijn : de predikstoel in de kerk van Vinderhoute, het fronton boven de ingangspoort van de Westerbegraafplaats, de borstbeelden van G. Callier, Guislain, baron Jules de Saint Genois en de grafmonumenten van Van Duyse en Van Peene. Volgende vermeldingen over deze beeldhouwer zijn me reeds bekend : Gent in 1871 en Gent in 1873 door M. Steels in Gh. T.; In steen en brons van leven en dood, Gent 1981; en een artikel in de Journal des Beaux-Arts, jaargang 13, 1871 (handelend over de predikstoel van Vinderhoute). Ik kan me echter moeilijk voorstellen dat er over deze kunstenaar niet meer gegevens bekend zijn.

2. In de Gentse deelgemeente Drogen bestaat de Jan-Baptist Lombaertdreef. Nasporingen naar deze Jan-Baptist Lombaert bleven tot op heden zonder resultaat. Is er soms iemand van de lezers van Gh. T. die wat meer weet over dit personage ?

Vraag van de Heer **H. Collumbien**.

Keizer Karel werd geboren op 25 Februari 1500, zij het dan ook dat men toen schreef "24 Februari 1499". 24 omdat hij geboren werd om 3.56u., dus vóór zonsopgang (een nieuwe dag begon toen niet zoals nu na 24 u.), en 1499 omdat het vóór Pasen viel.

Onze Karel werd natuurlijk ook gedoopt en wel in de St-Janskerk door de Bisschop van Doornik Pierre Quicke. Maar wanneer ?

Men zou er zich kunnen aan verwachten dat een dergelijke belangrijke gebeurtenis wel nauwkeurig omschreven zou zijn in een of andere officiële akte, maar deze schijnt dan alleszins zoek geraakt te zijn. Bronnen die over het algemeen als betrouwbaar kunnen beschouwd worden citeren verschillende data. Zo spreekt Victor Fris van 5 Maart, Pierre Kluyskens van 7 Maart en Frans De Potter van 9 Maart.

Op het Stadsarchief kon men evenmin een precieze datum opgeven. Kan een van de lezers van "Ghendtsche Tydinghen", alom bekend voor hun snuggerheid, dit raadsel oplossen ?

PUZZEL 1985

Een van de talrijke filosoferende puzzelaars schrijft : "In ieder geval wens ik u proficiat en veel inzendingen." Welnu die brave man mag zijn wensen vervuld zien : niet minder dan 33 prima geslaagde reacties zijn des Heren Collumbiens bus feestelijk komen volproppen. Een succes waarop we straks terugkomen. Eigenlijk jammer dat Meneer de Quizfabrikant die blijde boodschap niet zo vlug te weet kan komen. Hij is n.l. bezig met de Rolls-Royce die de zijne niet is, een tour du monde te maken. Veel geluk op zijn reis, maar met dat al zal niet hij maar zal ik u te woord moeten staan.

Ge zijt, beste puzzelaars en lieve puzzelaarsters, uitermate kwistig geweest met uw overwegingen, bedenkingen, aanmerkingen, bolwassingen, verwijten, enz. enz. en ook met uw complimenten en waarderingen.

Ik ben dus naar Madame Themis toegegaan en haar gesmeekt mij haar nooit ligende, nooit falende balans voor een poosje uit te lenen. Die kreeg ik - ik bedoel de balans - en deponeerde in de linkerschaal al wat Quiz' niet graag zou gelezen hebben en in de rechterschaal al datgene dat hem zou doen blozen van verlegenheid.

Laten we beginnen met de eerste schaal te inspecteren.

Iemand meent dat het Schotelvat NIET te vereenzelvigen is met de Paradeplaats. Onze Botermarkt heette oorspronkelijk ande plaetche vor de halle dat men hiet tScotelvat (1317). Vanaf 1598 sprak men van Parade Plaetse voor tStathuus. Parade werd regelmatig gehouden door de Borgherlijcke Wacht - later Pandouren genoemd - die vanaf 1630 gekazerneerd werden in een gebouw gelegen op de hoek van de Hoogpoort en de Schepenhuisstraat, herbouwd in 1808 voor het brandweerkorps. Nog steeds is dat gebouw in gebruik door de Stadsdienst. Er zijn dus redenen te over om 1° de Paradeplaats niet te verwarren met de Kouter; 2° het Pandourenhuis met de Hoofdwacht (Beurs).

Een tweede correspondent meent dat Quiz' een kemel schoot door BROEK en niet brouc te doen invullen. Ik denk dat ons aller geliefde puzzelmaker slim genoeg geweest is om de bruikbaarheid van dat broek af te

wegen. *Broek* is inderdaad een correct en gangbaar Nederlands woord. Ge vindt het in de Van Dale, deel I, blz. 453 onder het lemma Broek II. Gysseling gebruikt het woord evenals Deseyn waar deze het heeft over **OVERBROEK**. En wat de klap op de vuurpijl is : voor enkele jaren heette de Zwartekatstraat heel officieel **BROEK**straat. En wat de schrijfwijze brouc betreft, zal men die liefst als aanhaling gebruiken, cursief geschreven. Of schrijft ge dingen als deze : “De pomp die te midden van de Samberch staat” of “De schandpaalachtige zuil die ge op de Verhildeplaetse aantreft”.

Een derde puzzelvriend is zeker van zijn stuk als hij schrijft : “Ik heb nog twijfels over het woord **KOTEN** in de zin, gezien het Nederlands meervoud van **KOT KOTTEN** is”. Het kan niet anders of we hebben hier met een flagrante vergissing te maken. Er is inderdaad een spelregel die zegt dat in een zelfstandig naamwoord waarvan de klank kort is, die klank behouden wordt in het meervoud; daarbij wordt de slotmedeklinker verdubbeld. Dus schrijven we bot-botten; dot-dotten; pot-potten; rot; vlot; strot; sprot; zot. Enkele meervoudsvormen wijken af van die regel : de korte klank wordt lang en de eindmedeklinker wordt niet verdubbeld. Dus slot-sloten; schot-schoten; lot-loten. En ook **KOT-KOTEN**.

Een snuffelaar (in boeken) baart slechts luttel vertrouwen in Quiz' cijferkunst. Wel gaat hij accoord wat het lot van de Bloedkapel betreft, doch, houdt hij staan, had de afbraak **NIET PLAATS** IN 1799 maar in 1795 of 1797. Ik weet pertinent dat Quiz' zowel de geschriften van Lievevrouw als van Celis niet alleen kent maar ook bezit. Wat hem niet belet heeft zijn licht elders te gaan opsteken, met name bij M. de Muynck die in 1000 Jaar Ekkergem de geschiedenis van de Bloedkapel behandelt en o.a. dit over het gebouwtje meedeelt : “De H. Bloedkapel bleef bestaan tot in 1797 toen het kerkbestuur ze aan een timmerman uit de buurt verhuurde in de hoop, het gebouw aan de opeising door de Fransen te onttrekken. Die voorzorg kon de kapel echter niet redden : in 1798 werd ze als ‘nationaal goed’ verkocht en in 1799 door de kopers afgebroken”. Einde citaat.

Volgens een zoveelste correspondent schort er iets aan des heren Quiz' zinsbouw of syntaxis. In zijn tekst zou hij namelijk het werkwoord **IS** weggelaten hebben na het woord **Verkenskot**. Sorry, beste vriend, Quiz' nam geen loopje met onze moedertaal : hij behandelde die correct en grammaticaal. Ik verklaar mij nader : Om de puzzel enigszins ondoorzichtig te maken verwaarloosde hij opzettelijk de interpunctie. Had hij deze integendeel wel in acht genomen dan had de tekst er aldus uitgezien :

AAN DE KOUTER STONDEN DRIE KOTEN dubbele punt **HET VERKENSKOT** komma **NU TOTAAL GESLOOPT** komma **HET**

HONDEKOT komma NU INGENOMEN DOOR DE BEURS
komma EN HET EZELSKOT ALIAS HOTEL FALLIGAN
ALIAS CLUB DES NOBLES.

De zinsdelen NU TOTAAL GESLOOPT en NU INGENOMEN DOOR DE BEURS, beide geplaatst tussen komma's noemt men in de spraakkunst *bijstellingen*. En bijstellingen vergen geen (vervoegd) werkwoord. Is er iemand die zal schrijven Gent, is de stad der Artevelden, ligt aan de samenvloeiing... of Leopold II, is de tweede koning der Belgen, stichtte de Congostaat ? Ook die bijstellingen dienen het zonder het werkwoord IS te stellen.

Jawel, er is een puzzelende vriend die onze zo doodeerlijke master Quiz' van diefstal beschuldigt : "Hij heeft de 71ste letter van de puzzel stiekem verdonkeremaand". Ik kon mijn ogen niet geloven. Helaas ! Eilacy ! de aanklager - of was het een aanklaagster ? - heeft overschot van gelijk. Onmogelijk de geroofde N op het spoor te komen. Een onnoemelijk geluk dat de puzzelaars als één man - of één vrouw - de leemte spontaan opgevuld hebben. Wat er ook van zij rijst meteen een pijnlijke vraag : Handelde de onverlaat met voorbedachten rade of was het uit pure domheid dat hij te werk ging ? Hoe dan ook zal de Hogere Raad van de G.T. de kerel op het matje roepen. Met de gevolgen van dien. Ik ben dan ook zo vrij in de naam van de beklagde een drievoudig mea culpa te slaan.

Vooraleer te gaan snarren waarmee de rechterschaal van Themis' balans gevuld is, wens ik al degenen te bedanken voor de vrijmoedige reacties die ze ons lieten geworden. Du choc des idées... en zij en wij hebben altijd iets nieuws of iets belangrijks in de wacht te slepen. G.T. is ontegenzeggelijk het enige (ernstige) vulgariserend geschrift dat ernaar streeft met zijn publiek een vlotte dialoog te onderhouden en te verstevigen. Dat zoiets kan gebeuren zonder dat men er zijn goed humeur bij verliest kan alleen maar gewaardeerd worden. Over de aan de dag gelegde sportiviteit van de schaar meewerkende letter- en cijferspelers zal maar best niet gesproken worden.

Ook in '85 zijn de puzzelende G.T.ers alles behalve zuinig met hun aan de heer Quiz' geadresseerde complimenten en blijken van waardering. Dat ze onze Miss They niet vergaten te prijzen getuigen de lieve woordjes die ze voor haar over hadden : "Dank aan M.T. voor het interessant werkstuk" schrijft een enthousiast. Die ontboezeming kan door de beugel, maar wat een andere neerpent : "Lieve M.T. een dikke zoen..." kan ik met niets anders beantwoorden dan met een 'shocking !!! onze Miss is een fatsoenlijke oude dame welke met die hofmakerij niet gediende is'. Onze uitgelooft prijzen schijnen danig in de smaak gevallen te zijn van het

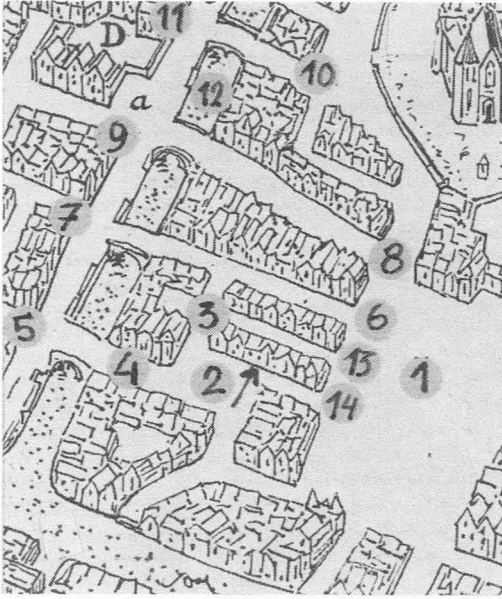
meespelend publiek : “Mijn antwoord met de grootste snelheid verstuurd zodat de Rolls-Royce mijn neus niet kan voorbijgaan” / “Ik vrees niet rap genoeg gereden te hebben om de R.-R. te winnen” / “Ik ben reeds tevreden met een bloende” / “Veur mij die bloende !”.

Was puzzel '85 moeilijk ? gemakkelijk ? verantwoord ? De meningen spreken boekdelen : “Na twee avonden zoeken was de kogel door de kerk” / “Na enkele uurtjes de hersenen te hebben gepijnigd met de cryptografische omschrijvingen...” / “Het is wel prettig wanneer er bij het zoeken en passen zo plots een lichtje gaat branden en de koten stilaan op hun plaats komen te staan” / “De belangrijkste struikelblokken waren de Ingelanden en de Reuskens” / “Overigens veel plezier beleefd aan deze puzzel en (weer) wat bijgeleerd” / “Voor mijn part mag er in elke uitgave zo eentje verschijnen” / “Een leuke avond, zoals steeds hebt u wolfijzers en schietgeweren gelegd” / “Niet gemakkelijk maar wel sympathiek” / “... terwijl ik mij de vraag stel : Waar blijft hij het halen ?” (Mijn antwoord : Quiz' durft met tafeltje-tik de geest van zijn schoonmama oproepen.) “Weer zwaai ik de vaandels aan het adres van onze geachte Heer Quiz'. Van jaar tot jaar is het boeiender om mee te dingen” / “Met dank aan onze Weledelgestrengte Heer Quiz' voor deze aangename uurtjes zoeken 'in en rond het Gentse” / “De puzzel was een gevariëerd zoekerspelletje waar het evidente afwisselde met het enigmatische, het makkelijke met het moeilijke, kortom een combinatie van zoeken en weten” / “Vooreerst wens ik u van harte geluk met het samenstellen van deze puzzel. 't Was geen klein bier !” / Na heel wat wroeten en wrochten is het mij gelukt...” / “Met plezier heb ik vele uren doorgebracht met zoeken en heb zo weer een stukje kennis over Gent opgedaan waarvoor ik u van harte bedank” / “Proficiat ! het was weer het neusje van de zalm”.

Een paar puzzelaars beklagen er zich over slechts karig geïnformeerd te zijn over het “Rolleke” en het “onwelvoeglijk en immoreel straatje”. Ze laten verstaan dat ze betreffende die zaken graag wijzer werden gemaakt. Iemand geeft toe de naam Contentast al radend en tastend samengesteld te hebben zonder er evenwel zeker van te zijn goed gemikt te hebben. Bovendien beweert hij van de opgegeven omschrijving, inkluis de ligging van het straatje, zo goed als niets begrepen te hebben.

Ik zou mij van iedere verdere verklaring kunnen afmaken en zeggen dat die C. een oudere naam was van de huidige Garensteeg. Integendeel wil ik van de geboden gelegenheid gebruik maken om een sedert de demping van de Ottogracht (1872) en de aanleg van de Baudelostraat (1900) een brokje Oud-Gent voor een paar ogenblikken te laten herleven : met name de C. en zijn onmiddellijke omgeving.

Contentast is een heel oude naam voor bordeel. Hoe het straatje waarvan sprake oorspronkelijk geheten heeft weten we niet. Het zal maar geweest

Afb. 1.

OMGEVING VAN DE CONTENTAST OMSTREEKS 1576

1. VRIJDAGMARKT
2. EDW. ANSEELEPLEIN / Plache (1325) / an tplaetskijn / Plaetse / Garenmarkt / Garensteeg
3. Steurstaetje / 't Bussestraetkin / 't Zwanestraetkin
4. SPELDENSTRAAT / 's Bellemakersstrate / 's Pellemakersstrate / Spellestraete
5. (stenen) Spellenbrugge
6. Strusersteghe (1325) / Struvelsteghe / Struyvinckstraetkin / Pantyserstraetkin / Gulden Hoofstratkin / Druyfsteghe
7. (stenen) Struyvelbrugge
8. Wulfsteghe (1313) / Metershuysstraet / Baudeloo Dreve
9. Wulfbrugge (stenen)
10. Minnemans steghe (1354) / Susterhuysstraetkin
11. (stenen) Baudeloobrugge
12. Ottogracht
13. Loefsteghe (1351) / Loofsteghe / Donkerstraetje
14. GARENSTEEG / Contentast (1328) / Ynghelsteghe / Engelsteghe / Garenstraetje tScampvede straetken / Stantveestraetken / Duyvestratje / Ontbreekt op plattegrond : aangeduid door pijltje

zijn nadat meerdere bordelen er zich kwamen installeren dat men het Xstraatje Contentaststraetje zal genoemd hebben.

Laten we vooreerst tussen haakjes stellen dat we geen reden hebben ons in onze gevoelens gekrenkt te achten bij het oprakelen van feiten die met fatsoen absoluut niets gemeens hebben. Primo waren onze voorouders grof en ongebreideld in hun manier van gedraging en uitdrukking. Secundo ware het van onzentwege verkeerd de kwaliteit van hun gewoonten en gebruiken te toetsen aan de onze die ontgensprekelijk beschaafder en verfijnder zijn. "Il importe de s'adapter aux idées, aux sentiments, à l'état social et économique où les faits et les événements se sont déroulés" schrijft Franck-Fonck-Brentano in zijn "Bicêtre". Die wijze woorden kunnen we niet anders dan voor de onze nemen.

Zoals op de plattegrond te zien is was de noordoostelijke zijde van de Vrijdagsmarkt voorzien van (natuurlijk smalle) waterstraatjes die eindigden aan een brug. Trof men aan de markt zelf menig goed befaamde, laten we zeggen fatsoenlijke drankgelegenheden; in de straatjes waren die niet zo zeer kleiner van omvang maar rijker aan ontspanningsmogelijkheden waarvoor de talrijke marktgangers hun neus niet opstaken. Waar was dan wel

Afb. 2

Een uitermate zeldzaam adreskaartje : litho uitgevoerd in rood, groen en goud. Een wijnhuis gelegen in een onooglijk steegje (het had zijn naam van Druifsteeg niet gestolen), noopt dat niet tot nadenken ?

die C. gelegen “Een huus staende an de vridaghs-merth op den hoernic (hoek) van den contentast (1375; Diericx II blz. 143) is een informatie die bescheidenlijk verzwijgt aan welk straatje van de Vrijdagmarkt die C. gelegen was. Een tweede aanhaling (De Potter; 6; blz. 424) “tScampvedestraetken by den conten tast (eerste helft 14de eeuw)” beperkt onze keuze tot twee straatjes : de nog niet gesitueerde C. en de Loefsteghe. Een derde aanhaling (De Potter, 6; blz. 426) “Huus ‘Den Helm’ staende ande vrin-dachmert up den hoernic van den conten-tast” helpt ons aan de ligging van het kwestieuze straatje aangezien geweten is waar Den Helm gelegen was (tot minstens 1450) : op de *rechterhoek* van dat straatje. De *linkerhoek* zal later - nog in 1626 - ingenomen zijn door ‘Den Ynghele’ die zo goed zal zijn de C. met een nieuwe naam te begiftigen : Enghelsteghe. Nog iets later wordt ze Garensteghe.

Nog beter wordt de site bepaald in een nog andere aanhaling : “Een huus staende up den houc van den conten tast an t’ plaetskin (1418)”. Dat plaetskin is vanzelfsprekend het Edw. Anseeleplein.

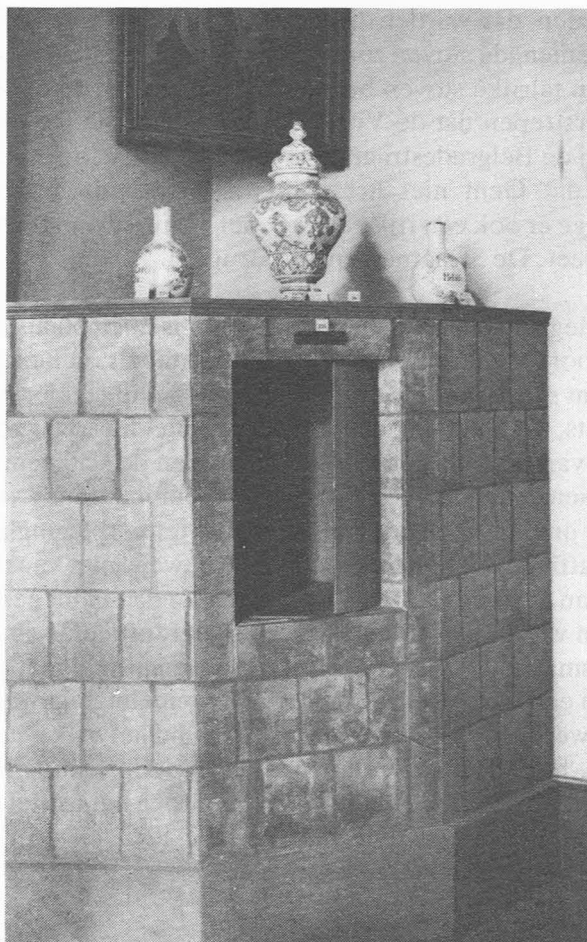
De C. kan bijlange niet het enige straatje geweest zijn waar bordelen aangetroffen werden. En waren het geen dergelijke etablissementen die acte

de présence deden, dan werden die feestelijk vervangen door de bijna even ondeugende gemengde stoven zoals dat het geval was met het steurstraetje dat wegens zijn talrijke stoven bekend was als stovesteghe. Mag ik om te eindigen onderstrepen dat de Vrijdagsmarkt niet de enige plaats was die een C. had; bij de Belgradestraat bloeide (?) er ook een. En even kortaat onderstrepen dat Gent niet het contentastenstraatjesmonopolie bezat maar dat Brugge er ook een rijk (?) was : het "Witte Contstraetkin (1580) - (zie A. Schouteet, De Straatnamen van Brugge).

Het te vinden leggen van pasgeboren kinderen is noch plaats- noch tijdgebonden. Bij voorkeur legde men ze op kerkdrempels, in kerkportalen, op kerkhoven, "int schepenenhuus vander keure" of op eender welke andere openbare plaats. Te Gent dagte kent de eerste melding over een vondeling van het begin van de 15de eeuw. Met name toen de schepenen op zekere dag bevolen "aen eenen aermen wive" een tegemoetkoming van 5 schellingen te betalen omdat "sy eenen vondelinghe" ter verpleging aangenomen had. De bestraffing van de schuldigen was trouwens niet van de poes. Een verordening van 1416 bestrafte de onmenselijke daad met een verbanning uit Vlaanderen van 10 jaar. Meestal werd de veroordeelde als bijkomende straf op de Vismarkt (nu Groentemarkt) tentoongesteld met een oor vastgespijkerd aan een van de 4 zgn. staken. De vondelingen kwamen meestal terecht in een wezengesticht, simpelhuis genaamd hetwelk gelegen was aan de Burgstraat, hoek Ramen. Later verhuisde de inrichting naar de Sint-Maartensstraat. Wat de 15de eeuw betreft bedroeg het aantal vondelingen 350 waarvan in 1416-9; 1426-8; 1434-9; 1437-12; 1438-16; 1453-16. De bevolking bedroeg geen 50.000 zielen.

Rome is de eerste stad geweest om het te vinden leggen te reglementeren door de uitvinding van de "rol".

Wat ons land betreft danken we de in gebruikstelling van de rol aan onze aanhechting bij Frankrijk. Om het wildweg te vinden leggen van boorlingen te bestrijden werd bij wet van 27 Frimaire an V (17 dec. 1796) beslist dat in al de hoofdplaatsen van de departementen een opvanginrichting voor ongewenste baby's diende tot stand te komen. Het duurde tot 1820 aler een vast lokaal voor die inrichting aangeduid werd : de achterbouw van het gewezen godshuis Sint-Jan-Ten-Dulle alias Sint-Jan-in-d'Olie, gelegen aan de Schaapmarkt. In de buitenmuur was een rechthoekige opening uitgespaard waarin een houten cilinder geplaatst was die om een verticale as kon draaien. Daar de cilinder de helft van zijn mantel ontnomen was kon men die openen of sluiten naar goeddunken. Wenste men zich van een kindje te ontdoen, - 's avonds of 's morgens vroeg, - de trommel stond dag en nacht ter beschikking van eenieder - dan deponeerde men het kind in de cilinder, waarna men het naar binnen draaide. Een forse ruk aan een buiten de muur

Afb. 3.

Het Musée de l'Assistance Publique de Paris, ondergebracht in het Musée des Hôpitaux de Paris, puilt uit van de gebruiksvoorwerpen, maquettes, reconstructies, schilderijen, enz. en documenten die op verzoek mogen geraadpleegd worden. Een van de reconstructies is de hier afgebeelde molen (oorspronkelijk tuig ingewerkt in aangepast metselwerk : *tour d'abandon des Enfants Assistés*).

hangende ketting verwittigde het personeel dat een nieuw pensionairtje aangeland was. In het Frans heette zo'n cilinder *tour*, in Vlaanderen *molen*, maar te Gent - ik geloof te Gent alleen - *rol* of *rolleke*. Weldra kreeg het gebouwtje waar het rolleke geïnstalleerd was de naam van ROLLEKE. Vanaf 30 juli 1834 werden de gemeenten verplicht de helft van de onkosten der verpleging van de vondelingen voor hun rekening te nemen. Die maatregel had voor gevolg dat de ene stad na de andere de molen afschafte wat

weer voor gevolg had dat Gent de toevlucht werd voor zowel de klanten komende van West-Vlaanderen als die komende uit het Noorden van Frankrijk. Ten slotte begon die last voor onze stad werkelijk te zwaar te wegen. Inderdaad, bedroeg de veroorzaakte uitgave in 1844 maar liefst 48.371 F in 1845 klom die op tot 49.335 F, in 1847 tot 54.929 F. Op 13 okt 1849 besprak de gemeenteraad een voorstel inhoudende de afschaffing van het Rolleke. Pas in 1863 kwam het tot zover : het Rolleke werd gesloten en wat met het rolleke gebeurde weet ik niet. Bewaard blijkt het niet te zijn. Per jaar ontving de Gentse Rol gemiddeld 133 vondelingen.

Zoals voldoende geweten is was de eerste stedelijke gevangenis, het Chastelet, gelegen aan de Korenmarkt. Van omstreeks 1300 tot 1716. Tot 1741 werd ze ondergebracht in een gedeelte van het Sint-Jorishof waarna ze verhuisde naar de kelderverdieping van de Lakenhalle : de Mammelokker : "Hij zit in de Mammelokker; hij zit onder de wekkinge". Ten slotte kwam ze terecht, in 1902, in het gewezen Rolleke dat tot dan toe zijn naam behouden had. Van dat ogenblik af klonk het nieuws : "Hij zit in 't Rolleke". Het Rolleke sloot zijn deuren voor goed in 1978 toen de gevangenis overgebracht werd naar Gentbrugge.

Terwijl ik zo naarstig aan 't schrijven ben, wordt mij een telegram overgereikt. Hij komt van Nova Zembla, is dus in 't Russisch gesteld. Ik vertaal hem voor u. Natuurlijk voor de vuist. Novaja Zemlja, 8 maart 1986 stop apropos puzzel '85 stop fameuze strooptocht door de stad stop van noord naar zuid stop van oost naar west stop zoeken wordt troef stop niet voor de poes die thuis blijft stop oefenen in 't cijferen op zijn Romeins stop zonder latijn te kennen stop zullen 't warm hebben stop hier 40° onder 0 stop druipneus stop tranende ogen stop klapperende tanden stop Rolls-Royce vastgemetseld in ijsschol stop ijsschol drijft weg stop Rolls-Royce met bloende aan boord naar de vaantjes stop tot ziens stop tovarichtch Quyz' stop.

Praten over '86 als nog niet alles gezegd is over '85, dat mag beslist niet. Daarvoor was '85 veel te belangrijk. Drieëndertig onverbeterlijke inzendingen. Mag dat geen reuze-succes genoemd worden ? Jammer genoeg hebben de dames zich K-O laten kloppen door het mansvolk : 9 contra 24 ! Het zijn natuurlijk de veteranen (de dames staan kordaat hun stuk) die zich het meest onderscheiden. Bravo ! Hun waardecijfer gaat steeds verder de hoogte in. Een speciale welkomstgroet aan de talrijke nieuwkomers. Hun aanwezigheid moeten ze in '86 bestendigen. Volgt nu de namen van Master Quyz' zijn uitdagers : de dames D. BAETE / H. COGEN / A. HOFMAN-DE VLEESCHOUWER / E. PYNAET-DE LEYE / D. SARTEEL / M. VAN ACKER-VERMEULEN / R. VANDERHAEGEN-VANDEBOSSCHE / CHR. VAN WINCKEL (zoals verleden jaar speelde ze het klaar in minder dan 24 uren de finish te bereiken !) / E. WAUTERS-

D'HAEN. De heren waaronder de meeste nieuwgebakkenen : O. BEIR-
NAERT / A. BIVA / R. BUYLE / D. BUYST / R. CAESE / P. CASSI-
MAN / P. DECALUWE / E. DE GHOOSY / E. DEKEYSER / R. DE
MAN / J. DE VRIENDT / H. HOLLANDERS / L. LEFEBURE / G.
LODRIGO / R. MARTENS / A. MAST / J. MOLEMA / J. NAGELS / E.
PYNAET / G. SCHARRE / R. VAN AERDE / A. VAN BASTELAERE
/ G. VANDERBRUGGE / W. VLERICK. In naam van G.T., de heer
Collumbien en Master Quyz' een drieëndertigvoudig proficiat... en tot half
november !

M.V.W.

VERSCHEENEN

“Staten van Goed van Melle en Gentbrugge” - Deel I (1673-1758) door A.
De Baets, Conservator van het Gemeentelijk Museum van Melle.

Ongeveer 130 bladzijden.

Prijs : 250 fr. wanneer afgehaald op het Gemeentelijk Museum - Brusselse-
steenweg 395 - 9230 Melle

Versturen per post kan ook, maar dan 285 fr. overschrijven op Rekening
Nr. 448-3586321-38 van het Museum.

Oplage zeer beperkt.

Postgeschiedenis en Postmerken van Oostakker/Sint-Amansberg.

Deel II - Sint-Amansberg.

Prijs : 200 fr. + 25 fr. portkosten. Te betalen op Rekening Nr. 443-9594989-
49 van Fisto Middelkerke.

BIBLIOGRAFIE

Het is verheugend te kunnen vaststellen dat de laatste jaren tal van boeken en publicaties verschenen zijn over Gent. Onze stad schijnt een onuitputtelijk onderwerp te zijn dat velen blijft boeien.

Een van de recentste studies, onder boekvorm verschenen, is "**Gent, een geografische Gids**" van Dominique Vanneste, doctorandus in de geografie. Dat degenen die aardrijkskunde op school een oervervelend vak vonden waar ze een grondige hekel aan hadden, zich vooral niet laten afschrikken door het woord "geografisch". Bij het uitspreken van dit woord denken velen aan landkaarten waarop stromen en rivieren moeten ingevuld worden, zand-, klei- en mergelstreken getekend en nog veel andere aanduidingen die een groot deel van de schoolgaande jeugd moeilijk in vervoering kon brengen.

De ondertitel "Sociale en economische structuren in stad en haven" wijst er op dat aardrijkskunde ook nog iets anders is dan dat.

Het is een interessante studie waarin Gent van uit een andere invalshoek bekeken wordt.

Wij doen een losse greep uit de inhoud : Lokalisatie van de oorspronkelijke stad, St-Pietersplein en de universitaire gebouwen, Citadelpark, Miljoenenkwartier, Neermeersen, Rabot, Sluizeken-Muide, 19e eeuwse betekenis en 20e eeuws behoud van de beluiken, Patershol, Kouter, Zollikofer- en Braunproject, Zuid, Prinsenhofbuurt.

De wandelingen die er in voorkomen zijn niet bedoeld voor de doorsnee-toerist maar voor de Gentenaars die aldus een beter inzicht kunnen krijgen in de structuur van hun stad.

Het eerste gedeelte behandelt de stad zelf, het tweede gedeelte de Haven en de Kanaalzone.

Het boek bevat 91 bladzijden van groot formaat (27 x 21 cm.) en 44 foto's kaarten en grafieken.

Het kan afgehaald worden bij de auteur Mevr. Dominique Steyaert-Vanneste, Gewad 33, eventueel na telefonische afspraak op het nummer (091) 23.98.85. Prijs : 390 fr.

Een boek dat zeker een plaats verdient in elke Gentse bibliotheek.

H.C.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van Professor Em. Dr. P. Braeckman ontvingen wij volgend schrijven :

“Ik was verwonderd in het nr 6 van Ghendtsche Tydinghen onder de titel “Bij een Huldiging” te lezen dat de vader van Prof. Dr. Alexander Karel Evrard “professor in de psychiatrie was aan de R.U.G.”. Professor Vincent Evrard was wel verbonden aan de Faculteit der Geneeskunde, doch als professor in de farmaceutische wetenschappen, waar hij de cursussen Farmaceutische Scheikunde, de Beginselen van de Geneeskundige Scheikunde en de Farmaceutische Plichtenleer doceerde. Veel apothekers, die tot de oudere generatie behoren, hebben hem als hoogleraar gehad”.

Wij danken Prof. Braeckman voor deze rechtzetting.

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 2299. Rasschaert W., Zandberg 26, 9210 Destelbergen (Heusden)
- 2300. Bockstael Ph., Meibloemstraat 115, 9000 Gent
- 2301. De Pape P., Sleepstraat 173, 9000 Gent
- 2302. Andries E., Poperingestraat 65, 9000 Gent
- 2303. Mw Vandriessche M., Hekers 52, 9710 Gent (Zwijnaarde)
- 2304. Geeroms R., Bromeliastraat 81, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
- 2305. Hovaert M., Waterstraat 234, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
- 2306. De Waele, Molenstraat 81, 9030 Gent (Wondelgem)
- 2307. Mw Claeys, Papegaaistraat 18, 9000 Gent
- 2308. Drubbel R., Heiveldstraat 335, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
- 2309. De Raeve E., Georges Minnelaan 3, 9830 Sint-Martens-Latem
- 2310. Elyn A., Molenstraat 215, 9030 Gent (Wondelgem)
- 2311. Weyns Fr., Floristenstraat 65, 9218 Gent (Ledeberg)
- 2312. Caspeepe H., Koperstraat 4, 9830 Sint-Martens-Latem
- 2313. Janssens J., Neerscheldestraat 9, 9219 Gent (Gentbrugge)
- 2314. Thys H., Barones L. de Borrekenslaan 64, 2630 Aartselaar
- 2315. Mw Roelandt S., Scheeplosserstraat 88, 9000 Gent
- 2316. de Smet J.-L., Mortelputstraat 45, 9830 Sint-Martens-Latem
- 2317. Dr Vuylsteke Ch., Dorp West 73, 9130 Lochristi
- 2318. Mej. Verhauwen J., Kortrijksesteenweg 734, 9000 Gent
- 2319. Roels L., Oude Vest 37, 9000 Gent